МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ДІЯЛЬНІСТЬ ФАХІВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ З АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.2313-сп-дн
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньої програми «Соціальна педагогіка»
А. І. Жукова

Керівник: завідувач кафедри соціальної педагогіки
та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук,
професор _____Н. В. Заверико

Рецензент:_____
_____

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра соціальної педагогіки та спеціальної освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
«____» _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ (СТУДЕНТЦІ)

_____
(прізвище, ім'я, по батькові)
1. Тема роботи _____
_____
_____
керівник роботи _____
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЗНУ від « ____ » _____ 20____ року № _____

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи _____
_____
_____

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
_____
_____
_____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання_____ _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка

Студент _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 79 с., 5 таблиць, 4 рисунка, 70 джерел, 2 додатки.

Об'єкт дослідження: діяльність фахівців у системі Державної служби зайнятості

Предмет дослідження: процес соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності організації та впровадження соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя в умовах Державної служби зайнятості.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз літературних джерел; систематизація, узагальнення, системно-структурний аналіз, порівняння та зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему; емпіричні: анкетування; методи математичної статистики.

Теоретичне значення роботи полягає у здійснені теоретичного аналізу понять, які утворюють підґрунтя діяльності фахівців Державної служби зайнятості з адаптації ветеранів до мирного життя: адаптація, соціальна адаптація, соціально-педагогічна адаптація, соціальне середовище.

Практичне значення роботи полягає в розробці програми соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя.

Галузь використання: соціальні установи, заклади професійної освіти, центри зайнятості.

АДАПТАЦІЯ, ВЕТЕРАН, ГРОМАДА, ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЯ, ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ, СЛУЖБА ЗАЙНЯТОСТІ, СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ

SUMMARY

Zhukova A. I. Activities of Specialists of the State Employment Service on Adaptation of Veterans to Peaceful Life.

The qualification work consists of an introduction, 2 sections, findings, a list of references (70 items), 2 appendixes on 4 pages. The qualification work volume is 79 pages, 60 of them – main text. There are 5 tables and 4 illustrations.

Object of the study: the activities of specialists in the system of the State Employment Service.

Subject of the study: the process of social and pedagogical adaptation of veterans to peaceful life.

Purpose of the study: theoretical substantiation and experimental verification of the effectiveness of the organisation and implementation of social and pedagogical adaptation of veterans to peaceful life in the conditions of the State Employment Service.

The tasks of the qualification work*:*

1) theoretically analyze the activities of specialists in the system of the state employment service with veterans;

2) to substantiate the adaptation of veterans to living conditions in a civilian environment;

3) to investigate the state of socio-pedagogical adaptation of veterans to peaceful life;

4) to draw up a program for the adaptation of veterans to peaceful life.

Research methods: theoretical: analysis of literature sources; systematisation, generalisation, systemic and structural analysis, comparison and contrast of different views on the problem under study; empirical: questionnaires; methods of mathematical statistics.

The theoretical significance of the work lies in the theoretical analysis of the concepts that form the basis of the activities of specialists of the State Employment

Service for the adaptation of veterans to peaceful life: adaptation, social adaptation, socio-pedagogical adaptation, social environment.

The practical significance of the work is to develop a programme of social and pedagogical adaptation of veterans to peaceful life.

Field of application: social institutions, vocational education institutions, employment centres.

Keywords: adaptation, veteran, community, retraining, employment, employment service, socio-pedagogical training.

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень……..…….. 8

Вступ…… 9

Розділ 1. Робота з ветеранами в державній службі зайнятості в соціально-педагогічній теорії і практиці……... 1 2

1.1. Діяльність фахівців у системі Державної служби зайнятості з ветеранами…… 1 .. 2

1.2. Зарубіжний досвід надання допомоги ветеранам в системі служби зайнятості……..…… 2 ….. 3

1.3. Характеристика адаптації ветеранів до умов життя в цивільному середовищі……..… 3 … 3

Розділ 2. Дослідження ефективності соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя……..... 4 4

2.1. Стан соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя….. 4

2.2. Програма соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя…….. …. 5

Висновки…… …. 7 6

Список використаних джерел……... 5 6

Додатки…… … 8 7 6

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГО	Громадська організація
ДСЗ	Державна служба зайнятості
ЄС	Європейський Союз
МОП	Міжнародна організація праці
ОВА	Обласна військова адміністрація
ОДА	Обласна державна адміністрація
США	Сполучені штати Америки
ЦПТО	Центр професійно-технічної освіти
ДСЗ	Державна служба зайнятості

ВСТУП

Травматичний досвід, отриманий під час бойових дій, негативно впливає на стан здоров'я ветеранів. Як свідчать статистичні дані, на момент повномаштабного вторгнення в Україні нараховувано 500 тисяч ветеранів (учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, члени родин загиблих, воїни на території інших держав), які потребують комплексної допомоги, щоб інтегруватися знову у суспільство. це учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, члени родин загиблих, воїни на території інших держав). За прогнозами Міністерства у справах ветеранів, людей дотичних до ветеранської політики в Україні буде до 4 млн. осіб. Мова йде про комбатантів та членів їх родин.

Процес їхньої адаптації вимагає створення такої системи, яка б передбачала поєднання медичної, соціальної, психологічної та інших її видів. Існуючий в українському суспільстві комплекс заходів, які надають соціальні служби щодо адаптації ветеранів до цивільного життя, має частковий, і, нажаль, безсистемний характер. Незадоволеність ветеранів своїм становищем у суспільстві, наявний посттравматичний стресовий розлад, високий відсоток суїцидів, фінансове неблагополуччя є наслідками, що не дають можливості максимально реалізувати свій потенціал у мирному житті. Важливу роль у цьому процесі покликані зіграти спеціалізовані соціальні служби та установи, які мають забезпечити гідні умови для успішної комплексної адаптації цієї категорії військових.

Актуальність проблем, пов'язаних з адаптацією й інтеграцією ветеранів до мирного життя, зумовили значний інтерес до неї науковців з цілого світу. Зокрема, питанням адаптації, соціального захисту, медико-психологічних аспектів адаптації, моделям інтеграції ветеранів війни у соціум присвячено праці таких зарубіжних учених: С. Вільямса, Л. Калхуна, П. Качмарчика, Р. Лауфера, Е. Муні та ін.

У науковий розвідках С. Архипової, М. Гладиш, О. Баханова, Г. Пріба розглядаються можливості та ресурси соціального захисту в процесі соціально-психологічної адаптації. Загальні підходи до організації процесу адаптації представлені у працях соціальних педагогів О. Безпалько, С. Харченка, Л. Яковлевої та ін. Теорію і практику взаємодії фахівців соціальних служб з військовослужбовцями досліджував Ю. Бриндіков.

Останнім часом спостерігається інтенсивне впровадження нових технологій діагностики, корекції в процес комплексної адаптації ветеранів, які були учасниками бойових дій. Однак, незважаючи на збільшення зарубіжних та українських досліджень, присвячених цій проблемі, все ще відчувається її недостатня розробленість із позицій ідей соціальної педагогіки, без використання яких повноцінна адаптація ветеранів буде малоефективною.

Актуальність зазначеної проблеми, недостатній рівень її вивчення у соціально-педагогічній теорії та практиці, зумовили вибір теми дослідження «Діяльність фахівців Державної служби зайнятості з адаптації ветеранів до мирного життя».

Об'єкт дослідження – діяльність фахівців у системі Державної служби зайнятості.

Предмет дослідження – процес соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності організації та впровадження соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя в умовах Державної служби зайнятості.

Завдання дослідження:

1. Теоретично проаналізувати діяльність фахівців у системі Державної служби зайнятості з ветеранами.

2. Обґрунтувати адаптацію ветеранів до умов життя в цивільному середовищі.

3. Дослідити стан соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного

життя.

4. Скласти програму з адаптації ветеранів до мирного життя.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз, класифікація та оглядово аналітичний метод вивчення соціально-педагогічної, психологічної літератури з проблеми діяльності фахівців Державної служби зайнятості з адаптації ветеранів, узагальнення, систематизація та системно-структурний аналіз нормативних документів щодо організації й надання соціальної підтримки ветеранам; емпіричні: метод бесіди використовувався для первинного збору інформації про проблеми ветеранів у сфері зайнятості; метод анкетування використовувався для діагностики основних проблем адаптації ветеранів до мирного життя; методи математичної статистики: кількісний та якісний аналіз експериментальних даних.

Загальна гіпотеза конкретизована у положенні, яке передбачає, що ефективність адаптації ветеранів до мирного життя забезпечується створенням системи комплексної допомоги фахівцями центрів зайнятості з організації додаткового професійного навчання і подальшого працевлаштування.

РОЗДІЛ 1
РОБОТА З ВЕТЕРАНАМИ В ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ ЗАЙНЯТОСТІ В СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ

1.1. Діяльність фахівців у системі Державної служби зайнятості з ветеранами

Проблеми соціального захисту стають предметом уваги міжнародних структур, таких як Міжнародна організація праці (МОП), Європейська комісія (ЄК), Світовий банк, Організація економічного співробітництва і розвитку, Організація об'єднаних націй (ООН). МОП визначає соціальний захист як соціальну підтримку різним категоріям населення країни, що надається в разі настання в цій країні соціальних ризиків. Значна увага міжнародних організацій звертається на зайнятість населення, забезпечення доходу особи впродовж її життя та проведення зваженої політики соціального захисту для вразливих груп населення [24].

Державна служба зайнятості (ДСЗ) постійно докладає зусиль для стабілізації ситуації на ринку праці України шляхом надання послуг з працевлаштування, організації професійного навчання, надання ваучера категорії населення 45+, організації громадських та суспільно корисних робіт, а також шляхом реалізації низки урядових ініціатив, які спрямовані на підтримку безробітних та роботодавців.

У дослідженні українських науковців «Оцінка ефективності діяльності центру зайнятості» встановлено, що ДСЗ є органом, що надає безкоштовні послуги безробітному населенню. До складу цієї державної служби входять спеціалізовані державні установи, «які вирішують питання зайнятості населення, регулюють попит та пропозицію робочої сили, допомагають працевлаштовуватись неактивним громадянам, організовують їх професійне навчання та надають соціальну підтримку безробітним» [25, с. 264].

Основною функцією ДСЗ України, як вказано в монографії українських науковців «Український ринок праці: особливості розвитку та ефективність функціонування» [53] є реалізація державної політики країни в сфері зайнятості та працевлаштування дорослого населення на базі діючої мережі центрів зайнятості. З'ясовано, що основна діяльність ДСЗ спрямована на: «прогноз та оцінку зростання зайнятості населення, інформування про ситуацію на ринку праці; інформування громадян, щодо гарантій та захисту від безробіття, про стан активності на ринку праці, прав та сфери зайнятості населення; розробку та реалізацію проектів, заходів сприяння працевлаштуванню людей, включаючи схеми сприяння працевлаштуванню звільнених громадян та громадян, яким важко знайти роботу; допомогу у пошуку конкретної роботи для громадян та підборі необхідних працівників для роботодавців; призначення соціальних виплат громадянам, яких визнано безробітними, відповідно до законів України та інших нормативно-правових актів» [53, с. 368].

Досліджуючи ефективність діяльності ДСЗ В. Матринець характеризує її як категорію, що відображає (у відповідності до реалізації поставлених цілей) ступень надання якісних соціальних послуг споживачам, надає можливості для роботодавців, сприяє влаштування на роботу зареєстрованих безробітних [25].

Вивчаючи результативність та ефективність діяльності фахівців ДСЗ Ю. Маршавін відзначив, що основними пріоритетними заходами в їх професійній діяльності є «скорочення середнього терміну підбору роботи зареєстрованим безробітним та працівників на вакантні робочі місця відповідно до замовлень роботодавців; мінімізація професійного дисбалансу між підготовкою фахівців навчальними закладами і потребами економіки; працевлаштування осіб, які не спроможні на рівних конкурувати на ринку праці…» [26, с. 4]. Це дуже значущі характеристики напрямів роботи фахівців служби зайнятості.

У. Садова і Т. Степура зазначають, що в Україні внаслідок дії чинників воєнного конфлікту на сході країни, виникли наслідки тривалої економічної кризи. Населення країни повною мірою відчуло соціально-економічні наслідки

руйнування в регіонах провідних наукомістких галузей промисловості, аграрного сектору, внаслідок чого Україна отримала втрати інтелектуального й демографічного потенціалу працездатного населення [43].

Нині проблеми організації і надання послуг ветеранам в умовах служби зайнятості є пріоритетним напрямом роботи фахівців ДСЗ України. У країні відбувається інтенсивний процес розбудови системи соціального захисту ветеранів війни: оновлюється нормативно-законодавча база, розширюється інституційне забезпечення та запроваджуються стандарти НАТО з відновлення психічного здоров'я учасників бойових дій.

У ст. 46 Конституції України закріплено право громадян на соціальний захист. Під соціальним захистом, у широкому розумінні, у правничих науках розглядають діяльність держави, спрямовану на забезпечення процесу формування і розвитку повноцінної особистості, виявлення і нейтралізацію негативних чинників, що впливають на особистість, створення умов для самовизначення і ствердження в житті [23].

Система соціального захисту населення будь якої європейської країни є закономірним відображенням глобалізаційних тенденцій сучасного суспільного розвитку. Ці тенденції зумовлені соціалізацією економіки, наявним станом промислової галузі, пріоритетністю загальнолюдської моралі, утвердження високих стандартів якості життя населення.

І. Михайловська та О. Неліпович заначають, що більшість підходів до розуміння сутності соціального захисту в нашій країні ґрунтується на визначенні ролі держави в реалізації цього виду захисту населення [27].

Узагальнюючи поняття «соціальний захист населення» відзначимо, що під ним представники української економіко-фінансової сфери розуміють комплекс:

- законодавчо закріплених в правових документах норм, який гарантує держава окремим верствам населення, а також за певних економічних умов усім членам суспільства (В. Базилевич [5]);

- організаційно-правових, соціально-політичних та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в певних

соціальних умовах (В. Скуратівський [46]);

- організаційно-правових та соціально-економічних заходів, спрямованих на забезпечення життя, здоров’я та добробуту населення за конкретних економічних, політичних і соціальних умов (П. Шевчук [55]).

І. Смирнова і колектив науковців пропонують розуміти соціальний захист як «матеріальне забезпечення економічно активного населення (шляхом соціального страхування); пенсійне забезпечення; соціальну допомогу найбільш вразливим категоріям; матеріальну допомогу сім'ям з дітьми; компенсації, індексації та пільги населенню; соціальне обслуговування» [49, с. 205]. Таке обґрунтування складових соціального захисту не є повним.

В. Москаленко у статті «Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави» зазначає, що соціальний захист є засобом збереження стабільності в мінливому суспільстві, інструментом впливу держави на людей [28].

Є. Болотіна, О. Шубна та Л. Бившева підкреслюють, що соціальний захист населення слід розглядати з таких позицій: по-перше, як державну політику, що спрямована на забезпечення економічних, соціально-політичних та інших прав і гарантій людини, а, по-друге, як сукупність «правових, економічних та соціальних заходів, гарантованих Конституцією України»,… з метою «забезпечення здорового соціально-економічного мікроклімату для життя та розвитку як економічно активної частини населення, так і тих, хто опинився у складних життєвих обставинах, гарантуючи обом групам соціальну безпеку (розвиток без війни і тероризму), соціальні зобов'язання, котрі ґрунтуються на соціальній справедливості й рівності прав» [8, с. 120-121].

За даними дисертаційного дослідження М. Руженського, встановлено, що цей вид соціальної допомоги вразливим верстам населення здійснюється на таких рівнях: міжнародний, національний, суспільний, корпоративний, муніципальний, індивідуальний [42].

До групи населення, яка хто опинився у складних життєвих обставинах, слід віднести і ветеранів.

У Конституції України в ст. 17 [23], у Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (1993 р.) [39] відзначено, що на державу покладено обов'язок соціальної підтримки громадян, які захищали Україну в складі Збройних Сил України (ЗСУ), інших військових формувань, а також членів їхніх сімей, щодо отримання гарантованих пільг та заходів з адаптації і реінтеграції до умов мирного життя. Отже, під соціальним захистом ветеранів слід розуміти сукупність економічних, соціальних, правових та освітніх гарантій, що забезпечують дотримання найважливіших соціальних прав громадян і досягнення ними соціально-прийнятного рівня життя в суспільстві.

Проаналізуємо, яку особу можна вважати ветераном.

Згідно зі ст. 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», ветеран – це «особа, яка брала участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, інваліди війни, учасники війни» [39]. Більш детальніше можна відзначити, що до поняття «ветеран» законодавчо слід віднести екс-комбатантів, захисників, колишніх військовослужбовців та ветеранів війни.

Так, відповідно до чинного законодавства «ветераном війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав» [3, с. 8]. Також з початком агресії рф проти України з 2014 р. в країні з'явилася нова категорія осіб, які мають статус ветерана. До них віднесли учасників бойових дій, що безпосередньо захищали територіальну цілісність, суверенітет та незалежність України під час участі в антитерористичної операції (АТО) [3].

Серед ветеранів виокремлюють також ветеранів військової служби. До цієї групи відносять військових, які понад 25 років перебували на військовій службі, (незалежно від того, чи брали вони участь у бойових діях). Регулюється такий статус Законом України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» (2004 р.) [38].

Узагальнимо, хто належить до категорії «ветерани», з якими взаємодіють фахівці Державної служби зайнятості України (див. рис. 1.1)

Рисунок 1.1. – Склад категорії «ветерани»

Пояснимо ці категорії, які віднесено до ветеранів. Статус учасника бойових дій мають особи, які брали участь у виконанні бойових завдань щодо захисту території України у складі військових підрозділів, з'єднань або об'єднань всіх видів військ ЗСУ. Учасник бойових дій – це військовослужбовці, які в період війни проходили військову службу у Збройних Силах колишнього СРСР, а також цивільні громадяни – трудівники тилу. Перелік всіх осіб, які належать до цієї категорії ветеранів, закріплений у ст. 9 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [39]. Наголосимо, що учасники бойових дій та учасники війни – це дві різні категорії ветеранів. Такі ветерани мають різний спосіб оформлення статусу та отримують різні пільги та виплати від держави.

У Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» до осіб з інвалідністю внаслідок війни відносять осіб «з числа військовослужбовців діючої армії та флоту, партизанів, підпільників, працівників, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, одержаних під час захисту Батьківщини, виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків) чи пов'язаних з

перебуванням на фронті, у партизанських загонах і з'єднаннях, підпільних організаціях і групах та інших формуваннях, визнаних такими законодавством України, в районі воєнних дій, на прифронтових дільницях залізниць, на спорудженні оборонних рубежів, військово-морських баз та аеродромів у період громадянської та Другої світової воєн або з участю в бойових діях у мирний час» [39].

Відповідно до Закону України «Про статус ветеранів, гарантії їх соціального Захисту» [39] право на захист мають також члени сімей загиблих (померлих) ветеранів. Отже, претендувати на державну підтримку у сфері соціальної допомоги та захисту можуть як звільнені військовослужбовці, так і цивільні особи, які мають визначені у вищезазначеному Законі державні нагороди (ордени, медалі, звання).

Підсумовуючи відзначимо, що ветерани війни – це особи, які проходила військову службу під час збройного конфлікту чи військових дій. Ветерани пережили випробування та труднощі військової агресії та йшли на жертви заради своєї країни, чим заслуговують на повагу та підтримку від держави.

Серед основних проблем у сфері роботи з ветеранами фахівців ДСЗ, які вимагають негайного вирішення, варто виділити такі:

- надзвичайно високий рівень участі держави у сфері соціального захисту та, водночас, надзвичайно слабка участь роботодавців;

- надзвичайно стрімке зростання, що породжене інфляцією і воєнним станом у країні, вартості послуг, які надають заклади й установи охорони здоров'я, освіти та культури ветераном, що не відповідає їхній якості;

- неефективність бюджетного управління наявними фінансовими ресурсами як головними розпорядниками, так і окремими соціальними установами;

- недостатність державних коштів для фінансування заходів у сфері соціального захисту ветеранів [8].

Соціальний захист ветеранів є нині актуальним для України. Він включає різні форми соціальної, економічної, психологічної, медичної допомоги, такі як

пенсії, медичні виплати, фінансова підтримка оплати житла та програм професійного навчання і працевлаштування. В Україні законодавство передбачає ряд пільг та гарантій для ветеранів. Важливою є також психологічна, медична та соціальна підтримка ветеранів, яка допомагає їм успішно вирішувати проблеми, з якими вони зіштовхнулись у результаті своєї минулої діяльності.

Підкреслимо, що розвиток ветеранської спільноти та ветеранського підприємництва, є одним із складових оперативної цілі №5 «Формування єдиного освітнього, інформаційного, культурного простору в межах всієї території України» державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки [34]. Серед основних завдань слід виокремити такі:

1) координація розвитку підприємницької ініціативи серед ветеранів війни та членів їх родин;

2) забезпечення можливості для професійного навчання, професійної перепідготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації ветеранів війни та членів їх родин з урахуванням економічних особливостей регіонів та актуальних потреб національного ринку праці [34].

Одним з інструментів держави у працевлаштуванні ветеранів та ветеранок є сприяння реалізації ветеранських ініціатив завдяки Українському ветеранському фонду, що входить до структури Міністерства у справах ветеранів України. Цей фонд сформував платформу (систему інформаційних сервісів «е-Ветеран») для розвитку ветеранських можливостей, постійно пропонує проєкти ветеранського підприємництва, де ветерани та члени їх родин мають можливість отримати державну підтримку для розвитку власних ініціатив і побудові бізнесу.

Діяльність фахівців у системі Державної служби зайнятості з ветеранами є багаторівневою системою економічних, соціальних та правових відносин для ліквідації небажаних наслідків та забезпечення завдяки професійному навчанню та працевлаштуванню ветеранам належного рівня життя і добробуту. Державні механізми здійснення допомоги ветеранам у працевлаштуванні призначені для соціального захисту з метою надання кожному ветерану як члену суспільства, можливості вільно розвиватися, реалізувати свої особистісні і професійні

здібності. Ветеранам надається підтримка у професійному навчанні, пошуку роботи через різні програми та державні і громадські ініціативи. Вони можуть скористатися допомогою від влади, неприбуткових організацій та приватних компаній з метою ознайомлення з можливостями працевлаштування.

Опишімо актуальні для сьогодення ініціативи ДСЗ з такою категорією населення як ветерани.

Кабінет Міністрів України на засіданні уряду 15 вересня 2023 року затвердив Порядок реалізації експериментального проєкту з організації навчання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни в закладах професійної (професійно-технічної) освіти Державної служби зайнятості [35].

Учасниками цього проєкту стали, з одного боку, учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, а з іншого – заклади професійної (професійно-технічної) освіти ДСЗ. Відповідальність організацію та забезпечення було покладено на регіональні центри зайнятості та їх філії, а також обласні, Київський міський центр зайнятості, міські, районні, міськрайонні центри зайнятості. Координатором експериментального проєкту стали Міністерство економіки України та Державний центр зайнятості [35].

Навесні 2023 р. відбувся запуск грантової програми для ветеранів війни та членів їх родин, метою якої стало надання безповоротної державної допомоги в формі мікрогрантів у розмірі від 250 тис. грн. до 1 млн. грн. щодо сприяння зайнятості населення, створення або розвитку цією категорією ветеранів власного бізнесу. Впровадження грантової програми стало можливим після внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання грантів бізнесу» (2022 р.) під патронатом Міністерства економіки [29].

У листопаді 2023 р. була започаткована ініціатива з освітніх послуг ветеранам. Пропонувалось цій категорії населення пройти підготовку, перепідготовку або підвищення кваліфікації (незалежно від наявного у них рівня освіти) за ліцензованими робітничими професіями (у кількості 95 програм) та освітніми (у кількості 365 програм) програмами у Центрах професійно-технічної освіти Державної служби зайнятості (ЦПТО ДСЗ). В Україні наразі

функціонують 8 ЦПТО ДСЗ: Дніпропетровський, Одеський, Львівський, Івано-Франківський, Рівненський, Полтавський, Сумський та Харківський.

Унікальність цієї ініціативи – це можливості обирати ветеранами зручний для себе формат навчання, який може тривати до півроку. Також, після успішного завершення освітніх програм учасники отримували державний документ з підтвердження кваліфікації. Додатково, 9для всіх учасників бойових дій та супроводжуючим їх особам (якщо участь у навчанні бере особа з інвалідністю І групи) забезпечувались безкоштовне проживання та компенсація витрат на проїзд.

До прикладу, Івано-Франківський центр ПТО ДСЗ пропонує для навчання ветеранів такі нові програми: «Основи бізнес-планування» (32 години) та «Основи малого підприємництва» (70 годин). У Рівненському ЦПТО ДСЗ готують фахівців за такими найпопулярнішими програмами як «Керування БПЛА (дроном): теорія та практика» та «Надання домедичної допомоги постраждалим в умовах воєнного часу». Дніпропетровський ЦПТО ДСЗ організовує підвищення кваліфікації за професіями «Microsoft Excel та Google-таблиці з нуля до PRO», «Користувач ПК: офісні технології та Інтернет», «Основи розробки вебсайтів», «Основи розробки Інтернет-магазинів на CMS Opencart». Для учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни, фахівців цього центру пропонують пройти професійне навчання за професіями або підвищення кваліфікації на курсах цільового призначення.

Державний центр зайнятості України в умовах воєнного стану у зв’язку з набуттям чинності з жовтня 2022 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці» пропонує безробітним громадянам роботу, яка: «1) відповідає їх освіті, професії/професіям (спеціальності/спеціальностям), кваліфікації, а також набутому за період своєї трудової діяльності досвіду роботи; 2) не потребує кваліфікації (спеціальності), професійної підготовки або робота, що потребує

первинної професійної підготовки, зокрема безпосередньо на робочому місці» [12]. Фахівці центрів зайнятості в умовах воєнного стану постійно розширяють бази вакансій, дистанційно працюють з сайтами пошуку роботи, здійснюють відбір претендентів на вакансії, домовляються про співбесіду пошукачів з роботодавцями, також реєструють та надають статус безробітного всім громадянам, хто має необхідний перелік документів.

На сайті Державного центру зайнятості зазначено, що професійна орієнтація особам, які звернулися до ДСЗ, здійснюється шляхом професійного інформування (надання фахівцями інформації про їх зміст професій та вимоги до працівника, актуальні вакансії, послуги щодо сприяння працевлаштуванню, особливості професійного навчання), професійного консультування (індивідуальні консультації), проведення професійного відбору (з відбору безробітних на профнавчання під замовлення роботодавця та з відбору претендентів на замовлення роботодавця на вакантні посади) та професійної діагностики (надання фахівцями комплексу послуг із оцінювання індивідуально-психологічних особливостей, здібностей, навичок претендента на вакантну посаду) [12].

Для тих ветеранів і учасників бойових дій, які вмотивовані побудувати власну справу, створити свій новий бізнес, запропоновані урядові грантові програми надання фінансової допомоги. До них віднесені програми «Власна справа» та «Гранти на створення або розвиток власного бізнесу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей». Однією з важливих умов участі у цих двох програмах є представлення та захист ветераном бізнес-плану.

У наступному підрозділі проаналізуємо зарубіжний досвід надання соціальних послуг ветеранам.

1.2. Зарубіжний досвід надання допомоги ветеранам в системі служби зайнятості

Перехід від активного професійного (військового) до цивільного життя є важливим етапом у житті кожного ветерана і частиною процесу їх повернення в існуюче суспільство. Виникають значні проблеми, починаючи від психологічної адаптації, до впорядкування практичних аспектів, таких як працевлаштування, професійне навчання чи перекваліфікація, отримання цивільної роботи, вивчення доступних ресурсів (фінансових, економічних, правових, психологічних тощо) та соціальної підтримки.

Узагальнюючи нормативно-правову документацію [31; 34; 37; 40], процес переходу ветерана від військової служби до цивільного життя слід поділити на декілька основних складових:

Перший етап – це підготовка ветерана до виходу на пенсію. На цьому етапі людині пропонують пройти курси та навчальні тренінги для засвоєння нових практичних навичок, або перекваліфікації, які будуть корисні в цивільному житті. Надається також соціально-психологічна підтримка з адаптації в нове середовище та соціальний супровід з ресоціалізації.

Другий етап – це надання заходів з медичної і психологічної допомоги. Значна кількість ветеранів потребують надання медичної допомоги або реабілітації після військової служби. Також усім ветеранам потрібна психологічна підтримка, яка допоможе ветеранам скоріше впоратися з розумінням нових умов існування.

Третій етап – це реінтеграція ветерана в суспільство. Цей етап характеризується наданням допомоги з працевлаштування та знаходження роботи, підготовку до виходу на нову робочу посаду, появленням нових соціальних зв’язків, а також наданням фінансової підтримка чи допомогу з отриманням місця проживання.

Четвертий етап – це соціально-педагогічна допомога з метою надання освітніх послуг. Ветеранам необхідно надати підтримку з працевлаштування, яка полягає у професійному навчання, перенавчанні. Також на цьому етапі необхідно здійснювати законодавчу підтримку. Це ознайомлення й інформування ветеранів

про їх права і пільги, що допоможуть їм впевнено перейти до умов цивільного життя і мати нормативно-правову підтримку.

Кожен із виокремлених етапів є важливим для успішного переходу від військової служби до цивільного життя**.**

Проаналізуємо зарубіжний досвід надання допомоги ветеранам в системі служби зайнятості.

Питаннями вивчення надання допомоги населенню в системі служби зайнятості зарубіжних країн займалися М. Борімчук [9], Дж. Собота [68], Д. Султангалієва та Л. Галан [45].

Як зазначає М. Борімчук, у країнах ЄС, починаючи з 2009 р., приблизно 30% витрат спрямовувалися на заходи соціального захисту населення від безробіття: кошти направлялися на різні програми підтримки й активізації навчання безробітних та інших уразливих верст дорослого населення на ринку праці [9]. Ефективність надання допомоги ветеранам в системі служби зайнятості можна проаналізувати за прикладами вимірювання продуктивності програм служб зайнятості у різних країнах, що відображено в табл. А.1 додатку А.

Систематизуємо досвід зарубіжних країн надання допомоги ветеранам з працевлаштування.

У США працевлаштування ветеранів ґрунтується на інтересах роботодавців і не є благодійним вчинком або виконанням квот. Ветерани, у своїй більшості, мають унікальні знання, навички, компетенції і кар'єрні.

Ветеран в США – це особа, яка служила в армії та була звільнена в умовах, відмінних від ганебних [59]. Це стосується тих, хто служив у мирний і воєнний час, тих, хто брав участь у бойових діях чи ні, а також тих, хто служив будь-який час і звільнився добровільно чи вимушено, що може включати закінчення контракту, звільнення за станом здоров’я або вихід у відставку. Більшість військовослужбовців у США переходять на цивільну роботу через працевлаштування [59].

За даними Департаменту у справах ветеранів США, станом на 2021 р. у

країні налічувалось близько 19 мільйонів ветеранів, що становило близько 10% від усього дорослого населення США. Найбільшу частку (близько 78%) склали ветерани, що служили у воєнний час, а решта – 22% – в мирний час [70].

Наголосимо, що при Міністерстві оборони США діє Офіс малих бізнес програм. Завданнями діяльності фахівців цього Офісу є ознайомлення та пропонування ветеранам різноманітних можливостей для відкриття власного підприємства чи компанії: програм стажування, короткотермінових курсів з навчання для тих, хто хоче спробувати розпочати власну справу, тьюторство, менторство, спеціально організовані навчальні табори. Можливості для працевлаштування ветеранів надає також і Міністерство у справах ветеранів США.

З цих даних можемо зробити узагальнення:

1) найбільша кількість ветеранів у США брали участь у бойових діях, які мали місце близько три десятка років назад (війни в Перській затоці (1990-1991 рр., між Іраном та коаліцією 28 країн), тож досвід щодо їх працевлаштування не втратив актуальності;

2) близько 2/3 ветеранів США проходили службу в військовий час, нині схожа ситуація і в Україні, тому досвід з їх працевлаштування може бути застосований і у нашій країні.

Оскільки надання допомоги ветеранам розглядається через працевлаштування, особливо через впровадження ветеранських підприємницьких ініціатив, варто встановити рівень безробіття серед ветеранів, описати показники функціонування ветеранських підприємств та загалом їх практичний досвід.

Дж. Собота, досліджуючи підприємства і компанії, що створені ветеранами зазначає, що ці вони засновані і належать ветеранам та мають різновекторні сфери діяльності. Дослідником встановлено, що значна кількість компаній мають спеціалізацію будівництво та надання професійних, науково-технічних послуг. До сфер, які сплачуютьдо бюджету країни найбільше податків відносено будівництво (7,72 % від загальних надходжень, що сплачують ветерани),

аграрний сектор, лісове господарства та рибальство (7,11 %) [68].

За результатами дослідження від «SCORE» у 2021 р. у США на тематику «Нові підприємці: іммігранти, ветерани та Encore (55+)» (Unsung Entrepreneurs: Immigrants, Veterans and Encore (55+)) було встановлено, що ветерани складають близько 7,60 % від загального населення країни, а кількість ветеранів-підприємців складає близько 9,11 %. Отже, ветеранська спільнота в США є досить потужною, вона щорічно генерує близько 1 трильйона доларів США та забезпечує робочими місцями близько 6 мільйонів громадян [67].

Координує ветеранське підприємництво в США «Офіс розвитку ветеранського підприємництва» (The Office of Veterans Business Development's), який належить до мережі «Адміністрації малого підприємництва» (Small Business Administration, SBA) та має понад близько 100 представництв у різних штатах країни. Фахівці цих представництв забезпечують доступність програм для малого бізнесу для ветеранів, осіб, що отримали інвалідність у наслідок війни. «Офіс розвитку ветеранського підприємництва» є простором для нетворкінгу. Його фахівці забезпечують аналіз існуючих політик для підприємців-ветеранів, надають низку послуг відвідувачам, до яких можна віднести навчання, консультування та наставництво [66].

Цікавими є результати дослідження, що відображено в статті американських науковців «Ветерани на робочому місці: ключі до успішного переходу» [61]. Проведення цього дослідження було ініційовано Департаментом людських ресурсів міста Кларксвілль, штат Теннессі. Фінансування було надане Департаментом праці штату Теннессі. Департамент у справах ветеранів цього ж штату став теж організатором дослідження. Ветерани, які стали респондентами, зобразили свій пошук роботи після звільнення зі збройних сил, як «роздавлюючий психіку» та як «дзвінок для пробудження». Ветерани, які думали, що на них буде великий попит серед роботодавців, дізналися, що їм треба знизити свої очікування. Вони висловили бажання, щоб хтось надав їм більш реалістичне уявлення про конкурентну природу та значні виклики цивільного робочого середовища. Також ветерани відмітили необхідність

прозорості і відкритості пошуку інформації щодо працевлаштування. Відзначили, що Ярмарки вакансій є корисним способом дізнатися про пропозиції робочих місць в компаніях. Військові експерти з перехідного періоду сказали, що солдат, який переходить в цивільне життя, зобов'язаний запитувати контактів про такі компанії та самостійно дізнатися якомога більше про організації перед співбесідою. Загалом менеджери по найму закликали ветеранів дослідити компанії, до яких вони зверталися, і поспілкуватися з представниками цих компанії. Оскільки цивільне робоче місце може бути відносно неструктурованим, тоді курс пропонованої адаптації до змін і робота в такому середовищі можуть бути корисними [61].

За даними електронного ветеранського ресурсу (Veterans Affairs) встановлено, що ймовірність того, що ветерани на оберуть «самозайнятість» на 45% вище ніж для інших категорії безробітних. Це пояснюється минулим військовим досвідом та отриманими навичками, такими як: дисциплінованість, адаптованість, наполегливість [70].

З власного практичного досвіду можна зробити висновок, що не зважаючи на те, що програми підтримки розвитку підприємництва серед ветеранів вже діють в Україні, проте вони не зрівнянні з масштабом таких ініціатив у США.

Д. Султангалієва та Л. Галан проаналізували систему соціальної підтримки ветеранів у Хорватії, Ізраїлю, Великій Британії, Сербії та Данії [45].

Досвід надання допомоги з працевлаштування ветеранів у Хорватії є значущим для України, адже війна за незалежність Хорватії, яка тривала у 1991 – 1995 рр. була за своєю суттю оборонною, а її наслідки схожі з нинішньою ситуацією в нашій країні.

Органом влади, який опікується ветеранами в цій країні є Міністерство у справах ветеранів Республіки Хорватія. Надання допомоги регулюється Законом про хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей (Zakon o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji) (2021 р.). У ньому внормовується статус ветерана війни, прописані його права та пільги, а також визначені програми підтримки ветеранів-підприємців [63].

Уряд Хорватії з метою охвату ветеранів та членів їхніх сімей, створив програми професійного навчання та працевлаштування шляхом надання фінансової підтримки всім зацікавленим слухачам. Ці програми реалізуються як на рівні громад, так і на національному рівні.

Л. Пешорда, З. Грегов, М. Врновкі в дослідженні за 2012 р. «Підприємництво ветеранів війни: кооперативи ветеранів у Хорватії» відмічають, що найбільша кількість ветеранських кооперативів (20%) займаються плодівництвом, вирощуванням ягід та горіхів; друге місце за популярністю серед ветеранів в Хорватії посіла сфера розведення медоносних бджіл (15%) та вирощуванням лікарських рослин (теж 15%), а решта ветеранів займаються вирощуванням овочів, виробництвом вина, оливкової олії, продукції з деревини та інформаційними технологіями. Вік усіх представників ветеранських кооперативів, які брали участь в опитуванні, становить в середньому 46 років [64].

У Республіці Хорватії, починаючи з 1995 р,. створена система центрів психосоціальної та медичної допомоги учасникам і особам, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни. У 1999 р. уряд запровадив «Національну програму психосоціальної та медичної допомоги учасникам та особам, які постраждали внаслідок Вітчизняної війни, Другої світової війни та тим, хто повернувся із миротворчих місій», яка була реалізована по всій Хорватія на місцевому, обласному, регіональному та національному рівнях [45, с. 27-28].

В країні реалізувалася «Програма професійної підготовки та працевлаштування хорватських ветеранів та членів їхніх сімей на період з 2021 по 2023 роки», яка була спрямована на впровадження заходів щодо заохочення ветеранів до освіти, сприяння працевлаштуванню та підтримки їх кооперативного підприємництва.

Таким чином Хорватія, здійснює всебічну підтримку для ветеранів та членів їх родин у працевлаштування. Така підтримка може бути, як у вигляді фінансових грантів на навчання, так і у вигляді навчальних курсів. Цікавим фактом є те, що уряд надає можливість просування продукції, виробленої

ветеранськими кооперативами, у вигляді фінансування наліпок, які свідчать про те, що ця продукція вироблена ветеранами-захисниками.

Детально оглянимо досвід надання допомоги ветеранам у Великобританії. Категорію ветеранів у Великобританії умовно поділяють на такі групи:

«1) ті, хто служили у британській армії під час Другої світової війни та наступних військових конфліктах до 1960-х як призовники;

2) ті, хто перебували на службі як добровольці від початку 1960-х до початку 1990-х (період «Холодної війни»);

3) ті, хто служили та брали участь у військових операціях Великої Британії після закінчення «Холодної війни» [69].

Уряд Великої Британії надає таке визначення поняття «ветеран» – це той, «хто служив принаймні один день у Збройних силах Його Величності (регулярних або резервних) або у військово-морському флоті, хто виконував обов'язки у визначених законом військових операціях» [45, с. 58].

З метою забезпечення послуг на перехідний період військовослужбовців до цивільного життя і зі зміною статусу на «ветеран» в державі було створено Службу адаптації військовослужбовців (Defence Transition Services, DTS). Завданнями діяльності фахівців цієї служби було надання (індивідуально кожному, хто звертався) інформації та рекомендацій; організація доступу до служб підтримки від урядових відомств, місцевих органів влади, Національної служби охорони здоров'я або благодійних організацій. Фахівці допомагають ветеранам отримати шлях вирішення проблем і надають підтримку з усіх питань, з отримання житла та працевлаштування.

Починаючи з 2015 р. у Великій Британії фінансову підтримку розвитку мережі послуг для ветеранів надає Трастовий фонд Угоди про Збройні Сили (The Armed Forces Covenant Fund Trust). Цей Фонд є виконавчим позавідомчим державним органом, підпорядкованим Міністерству оборони.

У 2019 р. в країні було засновано Управління у справах ветеранів, фахівці якого забезпечують захист інтересів ветеранів в уряді та координують всі функції уряду Сполученого Королівства щодо забезпечення підтримки ветеранів та

членів їхніх родин під час повернення до цивільного життя. Відповідальність у справах ветеранів виконується агентством Veterans UK в складі Міністерства оборони. До складу Veterans UK входить Служба перехідного періоду, фахівці якої надають додаткову підтримку ветерану після звільнення зі збройних сил.

Ураховуючи існуючий розподіл цільової категорії ветеранів, в країні, починаючи з 2018 р., для цієї соціальної групи у контексті підтримки впроваджується «Стратегія для наших ветеранів». Ця стратегія визначає такі основні спрямування роботи з ветеранами як:

- співпраця між організаціями;
- координація ветеранських послуг;
- аналіз даних ветеранської спільноти;
- сприйняття та розуміння з боку громадськості;
- визнання ветеранів [45, с. 56].

У Стратегії наголошено, що підтримка ветеранів у цивільному житті є відповідальністю всього уряду, включно з децентралізованими адміністраціями.

Значна увага в Великобританії приділена працевлаштуванню ветеранів та можливості відкриття власної справи, окремі виплати на особисту незалежність. Також передбачена у країні підтримка для членів родин колишніх військових. Також варто зауважити, що основні частини Великої Британії (Північна Ірландія, Шотландія, Уельс та Англія) мають різні правила регуляції окремих питань з надання допомоги, а також власні сервіси для ветеранів. Велика Британія загалом має високі показники з реалізації державної політики підтримки ветеранів. Високий рівень соціально-економічного стану дозволяє державі сконцентрувати зусилля на вдосконаленні вже існуючих практик надання послуг, зокрема адаптуючи їх до потреб різних груп ветеранів.

Проаналізуємо надання допомоги і підтримки в Ізраїлі.

В Ізраїлі законодавство не має поняття «ветеран». Натомість у ньому є такі поняття як «звільнений солдата», «звільнений солдат з інвалідністю», «поранений солдат» та «дійсний резервіст».

Відповідно до Закону Ізраїлю «Про інтеграцію звільнених солдатів»

(1994 р.), звільнений військовослужбовець має право на пільги, що передбачені законом, до 5 років після закінчення строкової чи цивільної служби (а для окремих звільнених військовослужбовців та активних резервістів таке право зберігається до 10 років) [45, с. 36]. Державним органом влади, який відповідає за політику щодо ветеранів, є Міністерство оборони, різні структури якого опікуються ветеранами залежно від їх статусу. Тому провідною установою (національним органом), яка опікується ветеранами є Фонд і підрозділ для звільнених солдатів.

Фахівців цього Фонду відповідають за надання допомоги, пільг і послуг солдатам, які звільнені з військової служби. Відділ реабілітації, як структурний департамент Міністерства оборони, опікується підтримкою та обслуговуванням ветеранів, які зазнали поранень під час служби. Завданнями його діяльності є надання професійних послуг для допомоги в адаптації поранених ветеранів в суспільство та цивільне життя. Про родини загиблих військовослужбовців Ізраїлю вшанування їх пам'яті на національному рівні піклується Департамент у справах сімей і вшанування пам'яті.

Важливою складовою соціальної політики у Великій Британії щодо ветеранів є надання ветеранам можливості утримати себе та членів своєї родини через урядові програми й ініціативи із адаптації та працевлаштування, а також велику кількість ресурсів для психологічної підтримки.

У Данії ветеранська політика була вперше запроваджена лише в 2010 р. у зв'язку з участю країни в війні в Афганістані. Ця політика наголошувала на тому, що фінансова і соціальна допомога має бути надана як до відправлення військового на міжнародну військову місію, так і під час, і після її закінчення [45]. Підтримка і надання допомоги ветеранам у цій країні зумовлені вже існуючими соціальними гарантіями для безробітного населення. Додатково ветерани можуть розраховувати на ґрунтовну психологічну підтримку від держави і громадських організацій. Ветеранська політика Данії також спрямована на членів родин військовослужбовців.

Систематизація результатів аналізу надання допомоги ветеранам в країнах

світу, військові яких мають справу з озброєними конфліктами, дозволила узагальнити й унаочнити соціальну підтримку ветеранів в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Соціальна підтримка ветеранів

Параметри	Характеристика
Фінансове забезпечення	Розмір пенсії чи грошових виплат залежить від виду служби, кількості днів служби, участі у бойових діях.
Житло	Житлові будівельні ініціативи і фінансова підтримка держави.
Освіта	Ветерани мають субсидований доступ до освіти: можуть отримати консультації щодо освітніх послуг, можливість проходження професійної підготовки і навчання.
Працевлаштування	Надання допомоги у складанні резюме, інформуванні про наявні вакансії, працевлаштуванні та підприємництві.
Допомога родинам	Мають право на допомогу в оплаті навчання дітей, щорічні виплати перед початком навчального року.

Аналіз міжнародного досвіду було систематизовано за такими параметрами, як суб'єкти формування та реалізації державної політики для ветеранів, законодавче забезпечення та основні напрями діяльності у сфері соціального захисту цієї категорії населення. Вивчення й узагальнення особливостей надання допомоги ветеранам в США, Хорватії та Ізраїлю дозволили констатувати, що саме Ізраїль пропонує найбільшу кількість пільг і послуг для ветеранів. Усі проаналізовані країни мають різні системи надання допомоги і підтримки ветеранам чи особам, які завершили службу і влаштовуються до цивільного життя.

У країнах НАТО та ЄС ветерани визнаються суспільством як носії високих моральних цінностей. До країн світу, які досягли високого рівня соціального захисту ветеранів нами віднесено США, Велику Британію, Ізраїль. Досвід Хорватії також є цінним для України.

Виокремлення основних суб'єктів формування та реалізації державної політики соціального захисту ветеранів у провідних країнах світу, які схожі на України надано в табл. А.2 додатку А.

У наступному підрозділ обґрунтуємо характеристику адаптації ветеранів до умов життя в мирному середовищі.

1.3. Характеристика адаптації ветеранів до умов життя в цивільному середовищі

Ситуація воєнної агресії проти України, що впливає на всі сфери суспільного буття, зумовлює необхідність створення нових підходів і шляхів вирішення особистісних проблем різних соціальних груп населення.

М. Гладиш зазначає, що теорія і практика соціально-педагогічної діяльності пов'язані з таким поняттям, як «соціальна адаптація» [11]. А. Капська довела, що соціально-педагогічна діяльність виконує три функції в соціальному просторі: підвищення рівня соціальної адаптації індивіда або групи, профілактика явищ дезадаптації та соціокультурна реабілітація [19; 50]. Н. Рудкевич зазначає, що соціально-педагогічна робота представляє «своєрідну модель діяльності, спрямованої на розв'язання завдань соціального виховання і соціально-педагогічного захисту» [41, с.11].

Зміст соціально-педагогічної діяльності, як зазначає С. Архипова, «розкривається в соціальній адаптації, профілактиці, реабілітації, корекції, соціально-культурній анімації певних вікових, соціальних груп і конкретних особистостей…» [4, с. 327].

У педагогічній та соціально-педагогічній літературі поняття «адаптація» визначається як:

1) «процес формування найбільш прийнятних стратегій/моделей поведінки в умовах змінюваного мікросоціального середовища» [7, с. 60];

2) пристосування живої істоти до нового середовища…адаптація включає

широкий спектр індивідуальних реакцій організма, характер яких залежить від його особливостей і якостей [22];

3) «здатність людини змінювати свій стан, поведінку, ставлення до чогось у залежності від зміни умов життєдіяльності; це процес переходу тих, хто навчається, з одного стану в інший, з одної сфери діяльності в іншу» [14, с. 503].

Заслуговує на увагу вивчення соціально-психологічної адаптації, як оволодіння особистістю новою соціальною роллю при взаємодії з оточуючими і входженні в соціум.

У соціально-педагогічній, психологічній літературі визначено, що адаптація може бути психологічна, соціальна та сенсорна (О. Безпалько [7], Н. Заверіко [18], А. Капська [19], М. Козирев [22]). З точки зору науковців соціально-педагогічна адаптація – це процес або результат активного пристосування індивіда до умов функціонування середовища, в якому він отримує освітні послуги за допомогою різних активних заходів.

У дослідженні українських психологів «Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців/ветеранів: проблематика вивчення» [30] визначені основні напрями психологічного супроводу й підтримки «військовослужбовців/ветеранів, учасників бойових дій на етапі їх адаптації до мирного життя: соціальна адаптація, психологічна адаптація, професійна адаптація, законодавчі зміни» [30, с.161].

Після повернення до умов цивільного життя ветерани впродовж адаптаційного періоду, звикають до особливостей та умов нового соціального середовища. Актуальною стає проблема соціальної адаптації. Ю. Бриндіков зазначає, що «успішна соціальна адаптація залежить не тільки від зовнішнього середовища, соціального оточення і фізіологічних процесів, але і від особистісних структур, властивостей, характеристик, однією з яких є емоційна стійкість, що забезпечує безпеку особистості, а отже, і психологічну адаптацію» [10, с. 74].

Соціальна адаптація ветеранів є одним з видів адаптації, під якою розуміється постійний процес їх інтеграції в цивільне суспільство, процес

активного пристосування ветеранів до нових умов цивільного середовища, а також результат цього процесу.

Досліджуючи актуальність і організаційні засади медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції, українські науковці А. Єна, В. Маслюк та А. Сергієнко встановили, що адаптація «в учасників бойових дій проявляється індивідуально, проте в 100% випадках особи з посттравматичним стресовим розладом наголошують на психологічних проблемах у взаєминах з оточенням, передусім із членами сім'ї» [15, с. 7]. У такому разі родина як найближче соціальне оточення може бути для ветерана вагомим ресурсом підтримки й адаптації. А соціальному педагогові потрібно буде працювати і з членами сім'ї.

Адаптація ветеранів у цивільне життя є життєво важливою суспільною проблемою. Необхідно створити значну кількість інституційних та урядових політичних ініціатив для підтримки працевлаштування ветеранів.

За даними досліджень американських науковців встановлено, що більшість ветеранів розповідають про минулу військову службу потенційним роботодавцям під час подання заявки на роботу, але багато хто приховує її перед колегами чи керівниками, щоб уникнути остракізму, критики чи переслідувань. Причини, на які ветерани посилаються, включають уникнення помилкових припущень колег щодо їхнього психічного здоров'я та політичної ідеології. Ненавмисним несприятливим наслідком нерозголошення ветераном свого минулого є відсутність необхідної психіатричної допомоги, щоб уникнути сорому, пов'язаного зі зверненням за такою допомогою [59]. Приховання свого минулого військового досвіду характеризую проблематичність адаптації ветерана до цивільного життя.

Адаптація ветеранів в Україні стосується соціально-психологічних аспектів, пов'язаних зі станом їх здоров'я та входженням у спільноти, способами комунікації з оточенням, сім'єю та соціальними групами. Адаптація також стосується також програм зайнятості [57]. Більшість існуючих програм з працевлаштування ветеранів зосереджені на економічних компонентах, серед

яких основну увагу беруть на себе професійна зайнятість і дохід, та загалом обмежуються такими видами діяльності як отримання нових професійних навичок, підтримка з кредитуванням та відкриттям власної справи [60].

В українських реаліях саме професійна зайнятість вважається критично важливою для успішної адаптації ветеранів, оскільки вона не тільки забезпечує вихід з фінансових труднощів, але також дозволяє ветеранам відновити виконання обов'язків для підтримання своїх родин та отримати необхідні життєві й професійні компетенції, встановлюючи свою належність до соціуму. Крім того, ринок праці сприяє розширенню кола соціальних зав’язків, і, є основним джерелом появи прихильність до громади [62].

Нині сформована структура адаптації ветеранів до цивільного життя в мирних умовах. Вона є довгостроковим процесом, який відбувається на трьох рівнях: національному, регіональному та місцевому (рівень громад). Повинна бути створена ефективна та дієва програма на національному рівні, яка б пов'язувала та координувала діяльність на всіх трьох рівнях, наголошуючи на можливостях впровадження адаптаційних заходів для ветеранів на місцевому рівні.

Реалізація національних програм з адаптації ветеранів до цивільного життя на регіональному рівні може здійснюватися як державними організаціями та установами (до прикладу центрами зайнятості в структурі ДСЗ), так і місцевими громадськими об’єднаннями й організаціями. Це рівень, на якому бере участь громадянське суспільство.

Варто підкреслити, що адаптація ветеранів через працевлаштування або проходження професійного навчання є складовою соціально-педагогічної підтримки. У соціально-педагогічному словнику «педагогічна підтримка» представлена як «система форм, методів і засобів, які забезпечують допомогу дітям у самостійному індивідуальному виборі (моральному, громадському, професійному самовизначенні), а також допомога у подоланні труднощів самореалізації у різних видах діяльності» [47, с. 88]. У словнику-довіднику для соціальних педагогів і соціальних працівників соціальна підтримка визначена як

«спеціальні заходи держави, спрямовані на забезпечення умов достатніх для існування окремих соціальних груп, сімей, осіб, які відчувають труднощі у виконанні окремих функцій у процесі своєї життєдіяльності» [48, с. 192].

Отже, соціальна підтримка є складовою соціальної політики країни, оскільки забезпечує громадянам гарантовані Конституцією України права, а також пільги соціального забезпечення та адаптацію до оточуючого середовища. Соціально-педагогічна підтримка розуміється як складова соціально-педагогічної діяльності, що спрямована на виявлення й вирішення проблем уразливих категорій населення з метою забезпечення та захисту їх прав на розвиток і освіту.

Узагальнюючи праці Т. Алексєєнко [1], О. Баханова [6] у контексті нашого дослідження поняття «соціально-педагогічна підтримка ветеранів» визначаємо як систему соціальних, педагогічних, організаційних заходів, що в комплексі сприятимуть вирішенню проблем ветеранів.

У Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (1991 р., в редакції від 05.10.2023 р.) ст. 8 доповнена таким абзацом: «Право на соціальну та професійну адаптацію також мають особи, які звільняються або звільнені з військової служби з-поміж ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, члени сімей таких осіб, члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, члени сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України… Організація соціальної та професійної адаптації зазначеної категорії осіб провадиться центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей таких осіб і членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України. Порядок та умови забезпечення соціальної та професійної адаптації визначаються Кабінетом Міністрів України» [37].

У Концепції Державної цільової програми соціальної і професійної

адаптації військовослужбовців, які підлягають звільненню, та осіб, звільнених з військової служби, на період до 2017 р., надано визначення адаптації: «Адаптацією військовослужбовців та членів їх сімей є соціальний процес їх активного пристосування до нових соціальних умов проживання в цивільному середовищі з ринковою системою відносин, який передбачає освоєння норм і правил такого середовища, оволодіння професією, спеціальністю, реалізацію прав, у тому числі на працю, формування нових правил поведінки і самоусвідомлення, що забезпечує комфортний перехід до нових умов життя… Адаптація військовослужбовців та членів їх сімей є одним із пріоритетів соціальної сфери військового будівництва, а також окремим напрямом державної соціальної політики» [40].

За нормативно-правовими [13;32; 40] й аналітичними джерелами [2; 3; 52] узагальнимо основні аспекти адаптації ветеранів в Україні (див. табл. 1.2).

Адаптація ветеранів до цивільного життя в Україні є важливим аспектом їхнього майбутнього життя. Вона включає організацію підтримки щодо знаходженні роботи і працевлаштування, отриманні медичної, психологічної допомоги та соціальну реінтеграцію. Ключовою є підтримка ветеранів у проходженні необхідних програм навчання та підвищення кваліфікації, а також у побудові стабільних міжособистісних зв'язків в спільнотах. Це допомагає їм успішно впоратися з викликами, які вони зустрічають у цивільному житті. Відзначимо, що реабілітація та реадаптація також означає ознайомлення ветеранів з можливостями для навчання і здобуття навичок, які в подальшому допоможуть їм працевлаштуватись чи відкрити власну справу й інтегруватися в соціумі.

Таблиця 1.2

Адаптація ветеранів в Україні

Аспекти адаптації	Характеристика
Реабілітація та реадаптація	Фізична реабілітація та психологічна підтримка, доступ до якісної медичної допомоги
Соціальні гарантії	Фінансова компенсація, медична допомога, освіта

	надання житла
Підтримка сімей ветеранів	Психологічна та фінансова підтримка сімей є важливою складовою частиною процесу адаптації.
Професійна підготовка та зайнятість	Можливість перекваліфікації та отримання нових навичок, які допоможуть знайти роботу після війни.

В Україні громадяни, звільнені з військової служби, які були мобілізовані під час воєнного стану, мають право на першочергове отримання послуг від фахівців служби зайнятості. До прикладу, Київський міський центр зайнятості, з метою підтримки ветеранів та членів їхніх родин, а також з метою допомогти їм адаптуватися до цивільного життя, пропонує всім категоріям ветеранів послуги з працевлаштування, навчання, отримання ваучеру на навчання та участь у грантових програмах. Досліджуючи питання працевлаштування ветеранів влітку 2023 р., аналітики Українського ветеранського фонду встановили, що серед опитаних до державних центрів зайнятості в структурі служби зайнятості за державними послугами з працевлаштування зверталося лише 41,6% ветеранів. За даними онлайн-опитування Українського ветеранського фонду встановлено, що «серед найпоширеніших перешкод респонденти назвали: проблеми з фізичним здоров'ям (28,3%), власний психоемоційний стан (25,8%), втрату навичок за час служби (17,5%) та високу конкуренцію (15%). Проблемами при працевлаштуванні ветеранів також є брак досвіду та знань, обмежена мобільність» [52].

Ветерани, що повертаються до мирного життя після служби, можуть зіткнутися з рядом викликів у процесі адаптації і працевлаштування. Деякі основні особливості включають:

1. Необхідність надання психологічної адаптації. Ветерани можуть мати посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) або інші психологічні проблеми, які можуть ускладнити їх адаптацію до цивільного життя. Важливо надати їм підтримку та доступ до додаткової психологічної допомоги.

2. Необхідність забезпечення перекваліфікації або спеціалізації. Ветерани

можуть потребувати навчання або перекваліфікації, щоб знайти роботу в цивільній сфері. Програми підтримки та навчання можуть допомогти їм набути нові навички та кваліфікації.

3. Підтримку з боку соціальної спільноти (родини, оточення). Важливо, щоб ветерани мали підтримку від родини, друзів та спільноти. Це може включати підтримку в пошуку роботи, житла та інших аспектів адаптації до мирного життя.

4. Відкритий доступ до послуг. Ветерани можуть потребувати доступу до медичних, соціальних та інших послуг для підтримки їхньої адаптації та працевлаштування.

Загалом, важливо підтримувати ветеранів у процесі адаптації до мирного життя, надаючи їм необхідну підтримку та ресурси для успішного працевлаштування.

Вирішення проблеми включення ветеранів у сферу цивільної зайнятості також залежить від готовності й можливостей державного і приватного сектору їх працевлаштувати. Переважна більшість роботодавців не мають досвіду працевлаштування ветеранів, зокрема з інвалідністю, тому поява останніх на ринку праці є серйозним викликом.

Особливо значущою є підтримка громадянського суспільства щодо вирішення проблеми розширення можливостей працевлаштування для ветеранів. На думку опитаних ветеранів, «громадянське суспільство може допомогти у працевлаштуванні ветеранів за рахунок громадських центрів для ветеранів (68,8%); за допомогою громадських платформ із працевлаштування (50,1%); завдяки організації адаптаційних тренінгів для ветеранів (47,9%); профорієнтаційних заходів від громадських організацій (41,3%); безоплатних коуч-консультацій (32,6%); ярмарків вакансій (26,2 %)» [31].

З метою підтримки адаптації ветеранів до цивільного середовища фахівці ДСЗ надають таку допомогу в організації зайнятості, працевлаштування та проходженні професійного навчання в ЦПТО ДСЗ:

- консультування ветеранів щодо питань призначення та функціонування

центрів зайнятості, бірж праці, кадрових агенцій;

- проведення семінарів з обговорення можливості самостійного пошуку роботи шляхом аналізу вакансій та розміщення резюме;

- пояснення щодо поставлення ветерана на облік у центрі зайнятості;

- консультування зі складання резюме, особливостей проходження співбесіди з роботодавцем;

- ознайомлення з наявними ресурсами територіальної громади щодо впровадження проєктів та грантових програм зайнятості ветеранів, перенаправлення їх до участі в програмах розвитку підприємницької діяльності, виділення фінансування на початок власного бізнесу;

- сприяння в організації безкоштовних навчальних курсів з розвитку професійних навичок, програми тимчасової (сезонної) зайнятості;

- сприяння у влаштуванні на навчальні курси з оволодіння професією чи підвищення кваліфікації;

- надання послуг ветеранам у влаштуванні дітей до освітніх і позаосвітніх закладів (збір необхідних документів, підготовка листів-клопотань) [51, с. 26].

Ці види допомоги передбачають інформування й ознайомлення ветеранів про можливості здобуття освіти, проходження курсів з навчання, перекваліфікації, працевлаштування та ведення підприємництва в громаді, а також надання підтримки під час пошуку роботи і адаптації. Соціальні послуги, які надають фахівці центрів зайнятості, спрямовані на адаптацію та інтеграцію ветерана в суспільство, а не тільки на матеріальну підтримку, до того ж враховують їх індивідуальні потреби та передбачають застосування різноманітних навчальних програм і курсів.

Таким чином, діяльність фахівців ДСЗ з ветеранами є професійною діяльністю із надання допомоги такої соціальної групи як ветерани, з метою відновлення їх здатності до соціального функціонування та створення сприятливих соціальних умов для досягнення цілей реінтеграції в суспільство.

Висновки до першого розділу

У першому розділ проаналізовано діяльність фахівців ДСЗУ з такою вразливою категорією населення як ветеранами, зарубіжний досвід надання допомоги ветеранам та представлено характеристику адаптації ветеранів до умов життя в мирному соціальному середовищі.

Установлено, що підґрунтям отримання правового статусу ветеранів є відповідність конституційним правам і свободам людини як громадянина країни. В Україні статус ветеранів закріплений спеціальними нормативно-правовими актами (Законами України, розпорядженнями КМУ тощо). У широкому сенсі під соціальним захистом ветеранів в умовах ДСЗ розуміють систему економічних, соціальних, освітніх та організаційних заходів, які здійснюються на державному рівні фахівцями служби зайнятості для підтримки ветеранів та членів їхніх родин.

Узагальнено, що ветеранами є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До цієї категорії також належать учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни, ветерани військової служби. Ветерани є цінною частиною людського ресурсу. Тим не менш, ветеранам часто важко перейти до цивільного життя та роботи.

Віддаючи належне результатам наукових досліджень зарубіжних науковців, зазначимо, що надання допомоги ветеранам у зарубіжних країнах має таку розгалужену, широкоохоплюючу структуру з трьох складових: соціальне страхування; соціальна допомога; соціальні гарантії від держави.

Проаналізувавши та систематизувавши досвід зарубіжних країн з надання допомоги ветеранам, слід зазначити, що в усіх країнах на державному рівні закріплено допомогу і турботу тим, хто повертається з військової служби.

Ветеранам доступні програми інтеграції в суспільство, як на рівні громад, так і на національному рівні. Функціонує система надання ветеранам і членам їх родин освітніх пільг через впровадження освітніх програм і навчальних курсів, створена менторська підтримка. Ветерани можуть мати певні переваги або підтримку при пошуку роботи через службу зайнятості, проте конкретні

умови можуть відрізнятися в залежності від країни і законодавства.

З’ясовано, що соціальна та економічна адаптація ветеранів в Україні відбуваються більш на місцевому рівні. Прийняття в громаду та родину створює важливе підґрунтя, без якого державна централізована допомога, не може набути ефективною. Зайнятість ветеранів, як правило, зумовлена й регулюються громадами в регіональному масштабі.

Встановлено, що нині в Україні відсутня уніфікована система надання різних видів допомоги і адаптації ветеранам у період переходу до цивільного життя. Це стало результатом розпорошеності зони відповідальності державної соціальної політики, що спрямована на реалізацію заходів із соціальної та професійної адаптації ветеранів. Особливості роботи з ветеранами в умовах служби зайнятості в Україні відображено в авторських тезах [17].

РОЗДІЛ 2
ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ

2.1. Стан соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя

Дослідження ефективності соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя через працевлаштування, проходження навчання і підтримку самозайнятості в Україні провели в двох напрямах: аналіз існуючих практик адаптації в контексті соціальної підтримки з боку ДСЗ та анкетування ветеранів з проблем і адаптаційних заходів.

Проаналізуємо та узагальнимо практики адаптації в контексті соціальної підтримки з боку фахівців центрів зайнятості в структурі ДСЗ.

Міністерство соціальної політики України супроводжує програми, що спрямовані на адаптацію і реінтеграцію ветеранів, зокрема:

1) програма соціального відновлення ветеранів разом із родиною (передбачено супровід психологів, соціальних педагогів, соціальних працівників для роботи з вирішенням складних питань та ситуацій, що виникли у ветеранів та членів їх родин). Метою програми є збереження та відновлення соціальних зв'язків родини ветерана з оточенням;

2) програма з формування життєстійкості ветеранів в громаді, яка, дозволяє підтримати ветерана та членів його родини, оцінити їхні соціальні потреби та запропонувати рішення для задоволення цих потреб. Мета – створити центр життєстійкості у кожній громаді;

3) програма з професійної адаптації та супроводу ветеранів на робочому місці. Мета – створення умов для працевлаштування ветеранів, осіб з інвалідністю.

У серпні 2023 р. в Україні запроваджена програма реінтеграції ветеранів, IREX в рамках співпраці з Міністерством економіки України та Державною

службою зайнятості. Метою реалізації цієї програми є надання консультаційної підтримки майбутнім учасникам грантових програм для ветеранів/-нок, їх родинам. Також під патронатом Міністерства економіки запроваджено урядовий проєкт «єРобота». До його складу входять: грантові програми, що спрямовані на стимулювання ветеранів до підприємницької діяльності та створення ними додаткових робочих місць; мікрогранти на відкриття чи розвиток власного бізнесу, на створення й розвиток переробних підприємств аграрного сектору.

За підтримки Українського ветеранського фонду, як структурної складової Міністерства у справах ветеранів, розпочато такі програми з фінансування проєктів ветеранського бізнесу: «Варто почати власну справу» (від 06.03.2024 р.), «Варто: Єднання» (від 01.11.2023 р.), «Варто: Золоті руки» (від 28.07.2023 р.), «Варто: підтримка ветеранського бізнесу» (від 27.06.2023 р.), «Варто+ГО» (від 18.04.2023 р.), «Варто "Робити своє"» (від 24.03.2023 р.), «Варто 2.0» (від 07.11.2022 р.). Зазначені програми підтримки ветеранського бізнесу є напрямком роботи, що поєднує в собі інформаційно-консультаційну діяльність і субкультурну складову, тому що об'єднує ветеранську спільноту у відповідності до нових суспільних викликів. Організовуючи додаткове навчання, грантові конкурси з ветеранського бізнесу, ці програми сприяють адаптації ветеранів до життя в суспільстві.

3 травня 2023 р. за сприяння Проєкту USAID «Економічна підтримка України», Державної служби зайнятості та громадської організації «Простір можливостей» розпочалося навчання кар'єрних радників. Ця навчальна програма спрямована на підготовку кар'єрних радників з метою більш ефективної підтримки ветеранів та членів їхніх родин у пошуку роботи, професійному розвитку чи організації самозайнятості. Також у межах цієї навчальної програми у громадах з ветеранами та їх родинами працюватимуть разом із кар'єрними радниками кейс-менеджери. До них відносять спеціально підготовлених людей, які знають історію ветеранів та організовують соціальні послуги (медичні, юридичні, психологічні) ветеранам. Кейс-менеджери також

спілкуються з роботодавцями, які живуть у громаді, і допомагають у працевлаштуванні ветеранам [20].

Розглянемо існуючи в регіонах України практики працевлаштування і професійного навчання різних категорій ветеранів.

На Харківщини ще з 2020 р. у рамках проєкту «Ветерани: від діалогу до працевлаштування» була реалізована низка тренінгів для ветеранів із працевлаштування на тему «Сучасні методи пошуку роботи та подальше працевлаштування».

На Вінниччині в пріоритеті ветеранської політики працевлаштування та адаптація ветеранів до цивільного життя. Допомога ветеранам адаптуватися у цивільному житті та у професійній діяльності є експериментальним проєктом з професійно-технічного навчання ветеранів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти Державної служби зайнятості у цьому регіоні. Ветерани можуть самостійно обрати різні форми навчання або їх поєднати з індивідуальним супроводом.

У кінці 2023 р. на Сумщині було створено фахівцями Департаменту з питань соціальної політики, ветеранів та реінтеграції Сумської ОДА проект Обласної комплексної програми захисту та підтримки ветеранів та членів їх сімей на 2024–2027 рр. Завданнями Програми є: по-перше, професійна підготовка та зайнятість у напрямах організації і впровадження безоплатного навчання ветеранів та ветеранок для відкриття власної справи, по-друге, – це надання грантів та мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу, по-третє – долучення представників бізнесу до працевлаштування ветеранів. Пропоновані заходи реалізуються і фінансуються за кошти Сумського обласного центру зайнятості. Окремо в Програмі зазначено, що також є заходи, що спрямовані на підтримку сімей завдяки впровадженню соціальної послуги «Соціально-психологічна адаптація для ветеранів та членів їх сімей» [33].

На Закарпатті, до прикладу, у Богданівській територіальній громаді, у 2023 р. було пропоновано впровадити регіональну програму соціальної підтримки ветеранів війни, військовослужбовців та членів їх сімей на 2023-2024

рр. Метою цієї програми стала «реалізація комплексу взаємопов'язаних завдань і заходів, що спрямовані на розв'язання найважливіших проблем у сфері соціального захисту військовослужбовців у період запровадження воєнного стану в Україні, ветеранів війни, сімей загиблих (померлих, зниклих безвісти за особливих обставин) Захисників і Захисниць України» [36]. До основних напрямів діяльності з ветеранами у територіальній громаді віднесено відновлення здоров'я, освіту, культурно-мистецькі заходи, соціальну підтримку, вшанування та увічнення пам'яті про загиблих Захисників та Захисниць України.

Починаючи з 2020 р. у Запоріжжі вирішують проблему із працевлаштуванням демобілізованих ветеранів у рамках проєкту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проєкт ПРОМІС). Цей проєкт упроваджувала Федерація канадських муніципалітетів за фінансової підтримки Міністерства міжнародних справ Канади, а завершив він діяльність в кінці березня 2021 р. За сприянням проєкту ПРОМІС запорізькі ветерани отримали спеціальний грант за проєкт «Створення умов для професійної перекваліфікації учасників АТО в Запоріжжі», який був націлений на те, щоб допомогти демобілізованим з АТО повернутися до звичного й повноцінного цивільного життя.

У червні 2023 р. при Запорізькій ОВА був створений Координаційний центр підтримки цивільного населення, до якого увійшли представники Запорізького обласного центру зайнятості з метою організації і моніторингу працевлаштування та професійної орієнтації і підтримки ветеранів війни.

З останніх ініціатив щодо надання соціальної підтримки ветеранів є відкриття в січні 2024 р. на Запоріжжі Центра ветеранського розвитку (далі Центр). Загалом в Україні їх створено 13, діють вони під патронатом Міністерства у справах ветеранів на базі закладів вищої освіти. У Запоріжжі такою базою став комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія».

Завданнями таких Центрів є допомога ветеранам в отриманні цивільної спеціальності, працевлаштуванні, створенні їм можливостей бути

конкурентоспроможними на ринку праці. У Запорізькому Центрі нині організовано проведення навчання для «помічників ветерана» (відповідно до проєкту соціальної підтримки ветерана в громадах), розроблено й пропоновано навчально-освітні програми для ветеранів, що б вони могли швидко отримати цивільну спеціальність. У Центрі працює соціальний робітник, фахівець із професійного розвитку. Також організована системна психотерапевтична та реабілітаційна допомога. Діючи програми і заходи для ветеранів є безкоштовними. Підсумовуючи відзначимо, що метою мережі Центрів ветеранського розвитку є професійна адаптація та реінтеграція ветеранів, членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України до нових умов цивільного життя.

Отже, щоб допомогти ветеранам адаптуватися до мирного життя, знайти роботу і побудувати кар'єру, фахівці служби зайнятості пропонують їм низку дієвих послуг, активно створюють громадські ініціативи та заохочують роботодавців працевлаштовувати таких громадян.

Ураховуючи напрацювання Ю. Жданович [16], Т. Семигіної [44] виокремимо етапи реалізації адаптації ветеранів фахівцями служби зайнятості. Ці етапи включають:

1. Етап проблематизації – фахівець проводить професійну діагностику (бесіди, анкетування, спостереження, тестування, використання спеціалізованих психодіагностичних методик) ветеранів, щоб з'ясувати їхню спрямованість, здібності проблеми у спілкуванні з оточуючими, й особливості інтеграції в громаду.

2. Пошуково-варіативний етап – здійснюється пошук варіантів вирішення проблеми працевлаштування чи організації професійного навчання ветерана, визначається ступінь втручання фахівця у цей процес; розробляються програма залучення ветерана до спільних заходів з роботодавцями з місцевої громади та програма роботи з найближчим оточенням (сім'єю).

3. Практико-діяльнісний етап – реалізація наміченої програми спільних дій щодо вирішення проблем;

4. Рефлексивний етап – проводиться фахівцем аналіз ступеня вирішення проблеми, обговорення ймовірних труднощів, що можуть виникнути у майбутньому в умовах ринку праці (див. рис. 2.1.).

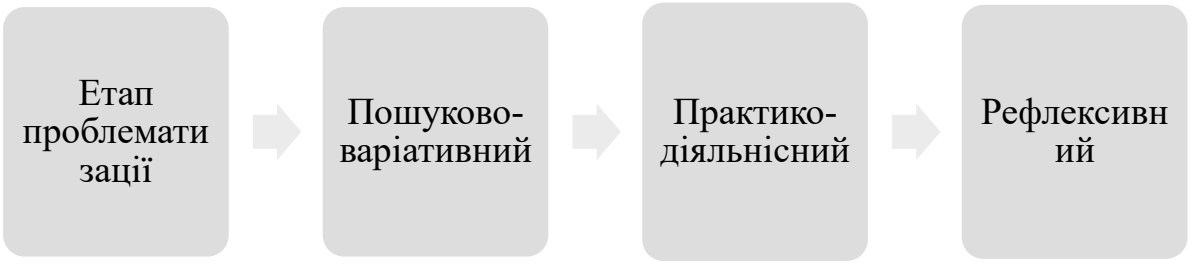

Рисунок 2.1. – Етапи реалізації адаптації ветеранів фахівцями служби зайнятості

Чітка алгоритмізованість послідовних дій фахівця служби зайнятості та спрямованість на результат дозволяє говорити про технологічний підхід щодо вирішення проблеми адаптації ветерана до мирного життя через працевлаштування.

Одним з найважливіших показників адаптованості ветеранів у приймаючий цивільний соціум є рівень їх зайнятості та реалізація можливостей працевлаштування. Для висвітлення цих питань скористаємося результатами наукових досліджень.

Цікавими для нашої проблеми адаптації ветеранів до мирного життя є результати дослідження, що описані у статті О. Харченко та О. Мраморної «Проблеми ветеранів антитерористичної операції на сході України» [54]. Описане дослідження проводилось у 2016 р. з ветеранами війни і учасниками АТО за ініціативою Фонду ветеранів війни і учасників АТО. Вибірка респондентів була сформована випадковим чином завдяки метод збору інформації через телефонне опитування. «Генеральну сукупність склала база телефонних номерів ветеранів АТО, які мешкають у м. Києві, Київській, Кіровоградській, Запорізькій, Рівненській, Одеській областях, надана Фондом (13934 номери); вибіркова сукупність становила 904 номери телефону… Довірча ймовірність – 0,99; похибка вибірки – 5 %. … Рівень досяжності респондентів –

42 %» [54, с. 117].

Респонденти зазначили фінансові труднощі (27,3 %) та труднощі з працевлаштуванням – 8,8 %. Так отримані дослідницями дані свідчили, що існує тісний кореляційний зв'язок між такими характеристиками, як відсутність роботи в опитаного, труднощі (фінансові та з працевлаштування) та рівень матеріального стану сім'ї. Так, половина опитаних на момент проведення дослідження продовжувала служити в армії (50,4%), третина опитаних ветеранів (33,1 %) мала постійну роботу, водночас кожен десятий з респондентів був безробітним (6,4 %), або непрацюючим пенсіонером з інвалідністю (1,7 %). Основними причинами, через які ветерани не змогли працевлаштуватись, були названі такі, як відсутність вільних вакансій у місці їх проживання (36,3 %) і неможливість працювати через наявні проблеми зі здоров'ям (28,1 %). Цікавим феноменом було те, що, як з'ясовано при особистому опитуванні, до від'їзду в зону АТО більшість працювала (78,6 %), інші респонденти не мали постійного місця роботи [54, с. 117-118].

Також у ході дослідження було встановлено, що ветерани були найбільше обізнані з програмами з отримання земельних ділянок та пільгами на транспорт і житлово-комунальні послуги, а найменше обізнані – з програмою, що сприяє отриманню нової спеціальності завдяки проходженню професійного навчання в умовах служби зайнятості.

Також нами проаналізовано результати опитування 106 ветеранів війни Державним центром зайнятості у 2023 р. (див. рис. Б.1 додатку Б). Встановлено, що 48 % опитаних мають труднощі в працевлаштуванні і бажають отримати послуги в цьому напряму, відкриту власну справу хочуть 8 %, а пройти професійне навчання – лише 12 %.

Презентуємо результати власного анкетування ветеранів в Запорізькому регіоні. Для ветеранів нами складено Анкету (див. додаток Б). Анкета містить такі основні питання як: сімейний стан, освіта, стан матеріально-побутових умов (чи є власне житло, площа), місце проходження служби, місце перебування на військовому обліку, стан здоров'я (наявність групи інвалідності), потреба

послуг у працевлаштуванні, потреба у професійному навчанні, потреба у влаштуванні дітей у навчальні заклади, організації їх харчування та оздоровлення) членів сім'ї, інші потреби відповідно до законодавства, оцінка діяльності місцевого центру зайнятості та пропозиції ветеранів щодо поліпшення їх робот.

З метою встановлення потреб такої вразливої групи дорослого населення, як ветерани, і шляхів їх вирішення було проведено констатувальний етап емпіричного дослідження. Використано такі методи як бесіда, анкетування та методи елементарних статистик для унаочнення отриманих результатів.

Завдання констатувального етапу:

1) виявити та описати основні проблеми, що турбують ветеранів після повернення до мирного життя;

2) охарактеризувати трудову зайнятість ветеранів і визначити, яким чином отримання статусу ветерана позначилося на їхньому працевлаштуванні;

3) встановити потреби в послугах з працевлаштування та професійному навчанні.

В анкетуванні взяло участь 62 ветерана, які звернулися у центри зайнятості у першій половині 2024 р. Проаналізуємо загальні характеристики респондентів.

Розподіл за статтю: чоловіки склали 48 (77,42 %) осіб, жінки – (22,58 %). Переважна більшість респондентів чоловіки.

Більшість із ветеранів відносилася до категорії «учасники бойових дій» (35 осіб, тобто 56,45%), «особи з інвалідністю внаслідок війни» (11 осіб – 17,74 %), «учасники війни» (15 осіб – 24,20%) та 1 особа (1,61%) зі статусом «ветерани військової служби» (див. рис. 2.2.). Встановлено, що найбільша кількість ветеранів віднесена до категорії «учасники бойових дій».

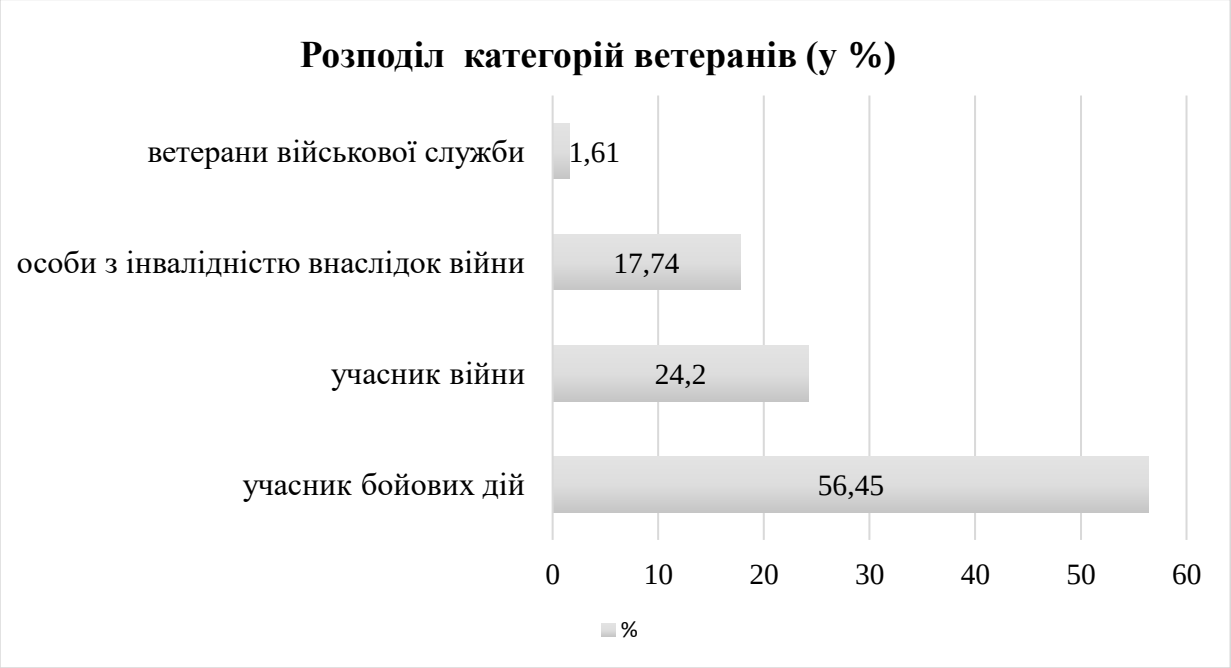

Рисунок 2.2. – Розподіл ветеранів за категоріями

Розподіл за сімейним станом (див. рис. 2.3.): одружені та заміжні – 12 осіб (19,35%); розлучені – 9 (33,87%); самотні – 41 (66,13%).Переважна більшість є розлученими. Це в подальшому вплине на адаптацію до мирного середовища.

Рисунок 2.3. – Розподіл ветеранів за сімейним станом

За результатами анкетування встановлено розподіл ветеранів за освітою. Так вищу освіту має 16 (25,81 %) ветеранів, що звернулися за послугами в центр зайнятості, професійну освіту має 43 (69,35 %) особи, водночас у 3 (4,84%)

респондентів встановлено лише повну середню освіту. Переважна більшість ветеранів мають або вищу, або професійну освіту.

Потребу в професійному навчанні було визначено в 38 (61,29%) ветеранів. Потребу щодо влаштування дітей у заклади освіти, організації їх харчування та оздоровлення) членів сім'ї зазначило 28 (45,16%) респондентів. Можна зробити висновок, що ветеранів хвилюють потреби членів їхніх родин.

Запитання бесід для респондентів (запитання сформовано як відкриті, тому не містили переліку варіантів відповідей):

1) Ваш вік (вказати за бажанням);

2) Які професійні та особистісні проблеми Вас турбують?;

3) Який у Вас нині основний тип зайнятості?;

4) Основні причини, завдяки яким Ви не працюєте?

Розподіл за віком респондентів. Наймолодшому з ветеранів зі статусом «учасник бойових дій» було 25 років, найстаршому – 56 років.

За віком ветерани, що звернулися в центри зайнятості, мали такий розподіл:

- від 25до 29 років – 3 (4,84 %);
- від 30 до 34 років – 36 (58,06 %);
- від 35 до 39 – 11 (17,74 %);
- від 40 до 49 років – 5 (8,06 %);
- від 50 до 55 років – 1 (1,62 %) ;
- більше, ніж 55 років – 6 (9,68 %).

Більше половини ветеранів мають вік від 25 до 34 років.

Розподіл відповідей на запитання «Які професійні та особистісні проблеми Вас турбують?» надано в табл. 2.1 (узагальнено відповіді і проаранжовано за значущістю).

Як бачимо, на першому місці фінансові труднощі (сюди внесли і відсутність житла, хоча вона і визначалась респондентами окремо, втім її можна розглядати як наслідок фінансових труднощів). Проблеми з працевлаштуванням узагальнено мають ранг 5. Проблеми, що по'вязані зі спілкуванням з соціумом,

з порозумінням у сім'ї та друзями мають 6, 7, 8 ранги відповідно.

Таблиця 2.1

Проблеми ветеранів

Проблеми	Ранг
Фінансові труднощі	1
Відсутність власного житла	2
Проблеми із власним здоров'ям	3
Бюрократія державних органів при оформленні пільг	4
Проблеми з працевлаштуванням	5
Відчуття, що війна не змінює звичок цивільних людей	6
Проблеми з порозумінням у сім'ї	7
Проблеми у спілкуванні/розумінні/прийнятті з оточуючими	8

Розподіл відповідей на запитання «Який у Вас нині тип зайнятості?» надано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Основний нині тип зайнятості ветерана

Тип зайнятості	Ветерани	
	Кількість	У %
Зареєстрований безробітний	47	75,8
Підробляю залежно від обставин	15	24,2
Разом	62	100

Як свідчать отримані дані, більшість ветеранів працездатного віку сподіваються на майбутнє працевлаштування, тому зареєструвалися в центрах зайнятості. Зазначимо, що переважна більшість ветеранів була у працездатному віці від 30 до 49 років (86,06 %) та отримували матеріальну допомогу по безробіттю.

Також цікавими для дослідження є результати співставлення відповідей респондентів щодо їх сімейного стану та кількості проблем: найбільше

скаржаться розлучені ветерані (9 (100 %) із 9 осіб), менше – одружені (10 (83,33 %) осіб із 12), а найменше – самотні (16 (39,02%) із 41 респондента). Такі данні свідчать про наявність у розлучених ветеранів додаткових психологічних проблем, які потребують першочергового вирішення. Тільки після з'ясування психологічного стану ветеранів варто приступати до надання послуг з працевлаштування.

На запитання «Основні причини, через які Ви не працюєте?» відповіді респондентів розподілені в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Основні причини, через які респонденти не працюють

Причини	Вибір	
	Кількість	У %
У місці проживання відсутні вільні робочі місця	19	30,65
Немає можливості працювати через проблеми зі здоров'ям	12	19,35
Немає бажання працювати	11	17,74
Упереджене ставлення роботодавців до ветеранів	10	16,13
Недостатньо кваліфікації/досвіду/освіти	6	9,68
Інше	4	6,45
Разом	62	100

Встановлено, що серед основних причин, що заважають ветеранам працювати визначено відсутність у місці проживання вільних робочих місць (відзначило 30,65% респондентів); 19,35% опитаних звернуло увагу на відсутність можливості працювати через проблеми з власним здоров'ям; у 17,74% ветеранів зникла мотивація, спостерігається відсутність бажання працювати; на недостатню кваліфікацію щодо працевлаштування вказало 9,68% респондентів, проте на упереджене ставлення роботодавців до ветеранів вказало 16,13% опитаних; інші проблеми (вплив членів родин на працевлаштування, відношення держави до ветеранів тощо) зазначило 6,45% респондентів.

За результатами бесід й анкетування з ветеранами встановлено їх розподіл

за статтю, віком, сімейним станом, освітою. Доволі показовим є те, що на визначення професійних й особистісних потреб ветеранів більший вплив справляє не їх вік та освіта, а термін звільнення зі служби. Також виокремлено проблеми, які турбують цю вразливу категорію дорослого населення, причини, які заважають їхньому успішному працевлаштуванню.

У ході вивчення й узагальнення проблем адаптації ветеранів окреслено наступні проблеми:

- недостатній рівень толерантності оточуючих до ветеранів з інвалідністю, що зумовлене виникненням конфліктів;
- неготовність цивільних громадян сприймати ветеранів як рівних;
- відсутність взаємодопомоги в процесі пошуку вакансій і працевлаштуванні.

Узагальнення отриманих даних дозволило визначити, що ветерани більш схильні визнавати необхідність сторонньої допомоги в сфері їхньої адаптації до мирного життя. Враховуючи обсяг сукупності респондентів, встановлені висновки можуть вважатися достатньо доведеними. Водночас, вони вказують на наявність окремих тенденцій та можуть слугувати підґрунтям для розробки програм соціально-педагогічної адаптації ветеранів і членів їх родин.

Отримані дані на констатувальному етапі свідчать про те, що припущення (гіпотеза), яке передбачає, що ефективність адаптації ветеранів до мирного життя забезпечується створенням системи комплексної допомоги фахівцями центрів зайнятості з організації додаткового професійного навчання і подальшого працевлаштування, підтверджено.

У наступному підрозділі опишемо та проаналізуємо розроблену за результатами анкетування і бесід програму соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя.

2.2. Програма соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя

Проаналізувавши праці В. Карякіна [21], О. Шевчук [55], П. Шевчук [56] аналітичні документи [29; 31; 36; 53; 65] розроблено програму соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя (далі Програма).

Опис актуальності Програми. Ветерани та члени їхніх родин – це категорії, під які підпадає значна кількість українців. Повернення до мирного життя потребує значної підтримки з боку суспільства. Тому адаптація ветеранів має бути контрольованою, потрібно створити умови, щоб її полегшити, допомогти ветеранам знайти себе в післявоєнні часи. Соціально-педагогічна адаптація ветеранів до мирного життя є складною та багатоаспектною проблемою, тому потребує системного і комплексного підходів, а також співпраці між державними органами влади, громадськістю та власне ветеранами.

Основні аспекти соціально-педагогічної адаптації ветеранів:

1. Адаптація та реабілітація. Надання соціальних послуг, проведення заходів фізичної реабілітації, впровадження психологічної підтримки ветеранів є критично важливими. Адаптація означає надання ветеранам можливостей для навчання, перекваліфікації і здобуття навичок, які допоможуть у майбутньому знайти роботу та інтегруватися в мирне суспільство. Ветерани повинні також мати доступ до якісної соціальної, медичної допомоги, фізичної та психологічної реабілітації.

2. Соціальні гарантії. Ветерани та члени їх родин потребують фінансової компенсації (пенсійного забезпечення у разі інвалідності), соціально-психологічної і медичної допомоги, освіти та житла. Важливо ознайомлювати ветеранів з переліком послуг і пільг, видів підтримки, також робити їх доступними для всіх категорій ветеранів, незалежно від місця їх проживання.

3. Соціально-педагогічна і психологічна підтримка сімей. Сім’ї зазнають стрес через проблеми довготривалої відсутності окремих членів родин. Психолого-педагогічна підтримка сімей є важливою складовою частиною процесу адаптації.

4. Розвиток суспільної свідомість і соціальна підтримка. У суспільстві важливо сприяти позитивному ставленню до ветеранів, механізми адаптації

мають убезпечити від потенційної загрози стигматизації ветеранів. Проведення інформаційних кампаній та просвітницьких заходів мають сприяти формуванню суспільної свідомості українців, спрямованої на підтримку ветеранів в суспільстві.

5. Оновлення професійної підготовки, перекваліфікації та надання послуг з зайнятості. Для ветеранів, які опинилися в мирному середовищі, важливо мати можливість перенавчання, додаткового навчання чи перекваліфікації. Це допоможе їм працевлаштуватись після війни. Фахівцям ДСЗ потрібно створити та запровадити програми забезпечення доступу ветеранів до оновленого ринку праці.

Складові програми: соціально-педагогічний тренінг «Зайнятість вільних людей» та рекомендації з адаптації ветеранів до життя в мирному соціумі.

Тренінг «Зайнятість вільних людей» являє собою динамічну форму навчання ветеранів. Під час тренінгових занять відбувається свідоме й активне засвоєння знань, умінь та соціальних навичок, яке відповідає сучасним умовам цивільного життя [55].

Тренінг побудований за принципом Рівний-Рівному. Ветерани отримують інструмент для адаптації до мирного життя завдяки професійному навчанню та зайнятості (самозайнятості).

Ідея: Всю роботу робить сам ветеран, ми лише його підтримка.

У виданні «Організація ветеранських груп самодопомоги «рівний-рівному» зазначено, що «підхід до самодопомоги «рівний-рівному» полягає у створенні й існуванні надалі за підтримки громади груп ветеранів, в яких вони … об’єднуються і під керівництвом інших ветеранів, які вже мають досвід відновлення і ведення таких груп, регулярно зустрічаються і рухаються до відновлення разом» [29, с. 4]. Нами також використано матеріали групи «Метінвест» з курсу з адаптації ветеранів до мирного життя «Герої поряд».

Обов'язкові умови участі ветеранів у тренінгу: бажання ділитись здобутим у минулому житті досвідом; згода навчатися і вдосконалювати себе; відсутність

залежності від речовин, що впливають на сприйняття реальності.

Мета тренінгу – сприяння соціально-педагогічній адаптації ветеранів до мирного життя.

Завдання тренінгу:

1) зміна та покращання моделей поведінки ветеранів як учасників тренінгу;

2) проведення навчання ветеранів соціальним умінням і навичкам;

3) підвищення рівня адаптованості до умов мирного соціуму.

Структура тренінгу складається з трьох етапів: початковий, основний та заключний.

На початковому етапі проводяться такі основні заходи:

- знайомство учасників один з одним, сповіщення про мету, завдання і засоби тренінгу;

- вибір форм звернення до учасників**;**

- попередній розподіл ролей із загостреною конкуренцією;

- укладення «контракту» на співпрацю [55].

На основному етапі відбувається усвідомлення ветеранами вибраних ролей зі всіма взаєминами та їх програвання. Якщо виникає необхідність, то серед учасників можливий перерозподіл ролей.

Заключний етап – це закріплення отриманих результатів соціального навчання під час тренінгових занять шляхом їх точної вербалізації і систематизації; підбиття підсумків тренінгу і надання пропозицій і рекомендацій учасникам.

Тренінг «Зайнятість вільних людей» як засіб ефективної адаптації ветеранів складається з 10 занять по 1 годині кожне.

Основні блоки тренінгу:

1. Підготовчий етап. Ознайомлення учасників тренінгу з основними цілями та завданнями тренінгу, форматом проведення тренінгових занять. Знайомство ветеранів як учасників тренінгової групи з тренером та між собою, пояснення очікувань та побоювань ветеранів стосовно результатів тренінгу.

Встановлення та прийняття принципів і правил тренінгових занять.

2. Основний етап проведення тренінгових занять.

2.1. Виокремлення в особистісній картині світу ветерана поняття «майбутня цивільна професія» або «майбутня самозайнятість», усвідомлення її значущості для отримання соціального статусу в соціумі. Підведення ветеранів до визначення й усвідомлення власних професійних та особистісних характеристик і якостей. Діагностика, аналіз і оцінювання власного «Я», його ресурсу і потенціалу.

Усвідомлення і підвищення позитивного рівня власного самоставлення ветерана шляхом рефлексії та представлення власних особистісних якостей, необхідних для адаптації в мирне середовище. Використано такі методи: метод «мозкового штурму», гра-розминка, ігрові тренінгові вправи, проєктивні техніки малювання, групова дискусія, обговорення в групі учасників результатів виконання поставлених тренером завдань.

2.2. Знайомство ветеранів з поняттям «адаптація», із її складовими, видами, механізмами та етапами.

Навчання та відпрацювання технік самопрезентації: реальна демонстрація своїх можливостей, розкриття своїх власних цілей. Використано такі тренінгові методи як: міні-лекція, вправи на підвищення групової згуртованості і динаміки, творчі есе і розповіді, інформаційно-теоретичні презентації, рольові ігри, вправи на розвиток емпатії та соціальної перцепції, групова рефлексія як обговорення результатів виконання завдань.

2.3. Аналіз основних проблем при самопрезентації ветеранами власного «Я», оцінювання й усвідомлення власних якостей, емоційних станів і почуттів. Прогнозування та планування власного професійного та особистісного життя:, моделювання способів досягнення найближчих бажань, розвиток внутрішнього потенціалу як основи успішного майбутнього. Використані тренінгові методи: техніки арт-терапії, групове дискусія, творчі вправи, вправи на розвиток рефлексії, виконання тренінгових вправ.

2.4. Формування в ветеранів навичок ефективної соціальної комунікації (прийоми ефективного слухання, рефлексивного слухання, передання

інформації, використання відкритих запитань, техніки перефразування, аргументації тощо). Виділення, осмислення, аналіз та самооцінювання особистісних якостей для подальшої ефективної комунікації та соціальної взаємодії. Використані тренінгові методи: проблемна ситуація, міні-лекція, рольова та ситуаційна гра, ігри-розминки саморефлексія.

2.5. Формування в ветеранів навичок міжособистісної взаємодії в мирному соціальному середовищі для подальшого працевлаштування. Використані тренінгові методи: інформування (інформаційний семінар із загальних питань зайнятості), просвіта, групова дискусія, «мозковий штурм», метод групового прийняття рішень. За основу варто взяти матеріали відомих в центрах зайнятості технік пошуку роботи для зареєстрованих безробітних як «Підготовка до співбесіди з роботодавцем», «Підготовка резюме».

3. Заключний етап тренінгу: узагальнення навчального групового досвіду, набутих соціальних навичок, умінь, отриманих під час роботи на тренінгових заняттях. Рефлексія кожним ветераном власного стану до та в кінці тренінгу, аналіз прогнозованих очікувань від тренінгової діяльності і взаємодії та отриманих результатів. Обговорення вражень від тренінгу з ветеранами, усвідомлення й опис ними свого стану та змін, що відбулися з ними. Використані тренінгові методи: робота в парах, ігри на підвищення групової згуртованості, вправи-розминки, групова рефлексія, зворотний зв'язок.

Пропонований соціально-педагогічний тренінг є формою активного соціального навчання, яка дозволяє ветеранові сформувати уміння і навички побудови ефективних міжособистісних відносин, розвивати в собі здібності розуміння власних вчинків й поведінки інших у спілкуванні. Такий тренінг приваблює ветеранів атмосферою конфіденційності, довіри, відкритості, ігровою спрямованістю, індивідуальною та груповою рефлексією, партнерством учасників і тренера, продуктивним зворотнім зв’язком.

Рекомендації з адаптації ветеранів до життя в мирному соціумі.

Для подальшої роботи із залучення ветеранів до адаптаційних заходів рекомендуємо:

1) створити організаційну структуру в громаді для роботи за цією категорією населення;

2) організувати взаємодію з регіональними органами влади, закладами професійної освіти, центрами зайнятості та зацікавленими організаціями і роботодавцями в регіоні для того, щоб надалі ветерани могли отримувати послуги з актуальних вакансій;

3) організувати інформаційні семінари для ветеранів та членів їх родин з проблем і шляхів їх вирішення щодо майбутнього працевлаштування;

4) організувати діяльність з засобами масової інформації національного (державного) та регіонального рівнів щодо інформаційного супроводу заходів.

У роботі з ветеранами фахівцям центрів зайнятості варто використовувати такі методи взаємодії як метод раціональної психокорекції (роз'яснення, логічна аргументація, навіювання, емоційний вплив авторитетом); групову роботу з ветеранами, які мають однакову професійну спрямованість. У соціально-педагогічному тренінгу рекомендуємо використовуються методи, спрямовані на стимуляцію взаємодії більшості учасників. Усі ці методи мають назву «інтерактивні техніки».

Варто підкреслити, що процес адаптації передбачає активність самого ветерана, осмислення ним власних дій і вчинків, пошук власних рішень відповідно до конкретних умов працевлаштування. Важливо, щоб ветерани, які пройшли навчання соціальним умінням і навичкам за програмою тренінгу, сформували в себе високу мотивацією до подальшої активної діяльності в соціумі та отримали почуття впевненості щодо власних зусиль.

Висновки до другого розділу

У другому розділі проаналізовано й обґрунтовано стан соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя, складено й описано програму з соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя.

Дослідження стану соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя показало певні відмінності у способах вирішення проблем з

працевлаштування та проходження професійного навчання, які обирали респонденти, залежно від регіону (територіальної громади) їх проживання.

Проведено констатувальний етап емпіричного дослідження, завданнями якого було виявлення та опис основних проблем, що турбують ветеранів після повернення до мирного життя та визначення спрямованості їхньої трудової зайнятості до отримання статусу ветерана.

У дослідженні взяло участь 62 ветерана, віком від 25 до 56 років. Проведено бесіди й анкетування. Переважна більшість респондентів – це чоловіки (77,42%), за віковою категорією переважають ветерани віком від 30 до 34 років (58,06% респондентів). За рівнем освіти переважають респонденти з професійною освітою 43 (69,35%) опитаних, проте 25,81% ветеранів мають вищу освіту.

Встановлено, що причинами, через які ветерани можуть працевлаштуватись, були відсутність у місці їх проживання вільних робочих місць та неможливість працювати через проблеми зі здоров'ям. Опитані ветерани зазначають, що частина роботодавців не бажають їх брати на роботу, тому що вважають, що вони є непередбачуваними у своїх вчинках, внаслідок отриманих фізичних травм та контузій. На основі отриманих результатів опитування й анкетування з'ясовано, що від'їзд в зону бойових дій неоднозначно позначився на працевлаштуванні ветеранів після їх повернення до цивільного життя. З'ясовано, що проблеми з працевлаштуванням узагальнено мають ранг 5 із 8 за значущістю. Проблеми ветеранів, що по'вязані з порозумінням у сім'ї та оточуючими мають 6 та 8 ранги відповідно.

Складено програму соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя, складовими якої є соціально-педагогічний тренінг «Зайнятість вільних людей» та рекомендації з адаптації ветеранів до життя в мирному соціумі. Основною метою впровадження в діяльність фахівців центрі зайнятості пропонованої програми є розвиток у ветеранів навичок ефективного спілкування та взаємодії в новому (мирному) соціальному середовищі з подальшою адаптацією до його умов. Соціально-педагогічний тренінг спрямований на

формування і розвиток у ветеранів навичок усвідомлення власних якостей, рефлексії, самопрезентації та вміння взаємодіяти в спільній діяльності. Пропонований тренінг розрахований на 10 занять по 1 годині кожне, що зумовлено форматом взаємодії з клієнтами служби зайнятості.

ВИСНОВКИ

Результати оглядово аналітичного теоретичного аналізу та емпіричного дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і стали підставою для формулювання таких висновків.

1. Теоретично проаналізовано український і зарубіжний досвід діяльності фахівців у системі Державної служби зайнятості з ветеранами. Узагальнено, що, згідно з українським законодавством, до категорії ветерани віднесено учасників бойових дій, учасників війни, ветеранів військової служби та осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Систематизовано й узагальнено нормативно-правову документацію, результати соціологічних, психолого-педагогічних досліджень щодо основних видів надання послуг ветеранам фахівцями служби зайнятості. До них віднесено інформаційну допомогу з професійної підготовки та навчання (ознайомлення з програмами, грантами з професійного навчання та підвищення кваліфікації); пошук вакансій та допомогу ветеранам у знаходженні роботи, яка відповідає їхнім навичкам та досвіду; соціальну підтримку під час переходу до цивільного життя (допомога в адаптації до нових умов та вирішення проблем, що виникають при переході зі служби у цивільне життя); забезпечення психологічної підтримки та консультування ветеранів у важкі моменти та надання інформації про можливості отримання медичної допомоги та соціальних виплат.

2. Проведений системно-структурний аналіз нормативно-правових документів щодо здійснення адаптації в умовах ДСЗ в Україні дав змогу встановити, що чинне законодавство не в змозі забезпечити проведення високого рівня комплексної адаптації всіх категорій ветеранів. Узагальнено, що під адаптацією ветеранів слід розуміти постійний процес їх активної інтеграції в цивільне суспільство, а також результат цього процесу. З’ясовано, що після повернення до мирного життя ветерани переживають стреси, пов’язані з соціальною адаптацією, нерозумінням близьких, труднощами в

працевлаштуванні. Встановлено, що для здійснення соціально-педагогічної адаптації цієї вразливої категорії населення в системі служби зайнятості найефективнішими є системний, комплексний і технологічний підходи. З'ясовано, що суб'єктами адаптації з боку приймаючого ветеранів соціуму є: органи державної влади, місцевого самоврядування, різноманітні соціальні інституції, а також представники місцевих територіальних громад.

Соціально-педагогічний зміст адаптації ветеранів до цивільного середовища визначено як один із видів соціально-педагогічної діяльності, яка передбачає взаємодію фахівців служби зайнятості, членів сімей ветеранів, членів громади, спрямовану на створення соціально-культурних умов для реінтеграції ветеранів в мирне життя, активізацію їхніх зусиль з працевлаштування або самозайнятості. У ході реалізації адаптації ветеранів необхідно дотримуватися розуміння адаптації як системи, до якої належать фахівці, ветерани, їхні сім'ї та громада. Адаптація до мирного життя через працевлаштування або проходження професійного навчання є складовою соціально-педагогічної підтримки.

3. Досліджено стан соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя. Проаналізовано результати впровадження на державному рівні програм соціального відновлення ветеранів разом із родиною, з формування життєстійкості ветеранів в громаді, з професійної адаптації та супроводу ветеранів на робочому місці, з реінтеграції ветеранів та фінансування самозайнятості ветеранів і членів їх родин. На регіональному рівні описано практики працевлаштування і професійного навчання різних категорій ветеранів. Виокремлено етапи реалізації адаптації ветеранів фахівцями служби зайнятості (проблематизації, пошуково-варіативний, практико-діяльнісний, рефлексивний).

Проведено констатувальний етап емпіричного дослідження адаптації ветеранів. Використано такі методи як бесіда, анкетування, метод елементарних статистик для узагальнення й унаочнення даних. З'ясовано, що серед основних причин, що заважають ветеранам працевлаштуватись є відсутність у місці проживання вільних робочих місць (30,65% респондентів); відсутність

можливості працювати через проблеми з власним здоров'ям (19,35%); відсутність бажання працювати (17,74%); недостатня кваліфікація щодо працевлаштування (9,68%) та упереджене ставлення роботодавців до ветеранів (16,13%).

4. Створено програму соціально-педагогічної адаптації ветеранів до мирного життя, яка містить соціально-педагогічний тренінг «Зайнятість вільних людей» (10 тренінгових занять) та рекомендації з адаптації ветеранів до мирного життя на національному і регіональному рівнях. Використано такі методи роботи фахівців служби зайнятості з ветеранами як інтерактивні техніки, міні-лекції, презентацій, інформування, дискусії, групова рефлексія.

Завдання дослідження виконано, мета досягнута, гіпотеза підтверджена.

Представлені в дослідженні результати і висновки не претендують на остаточне й вичерпне розв'язання проблеми організації адаптації ветеранів в умовах служби зайнятості. Перспективи подальших розвідок убачаємо у здійсненні ґрунтовного дослідження інноваційних технологій соціально-педагогічної роботи з членами родин ветеранів, а також вивченні специфіки ресурсного забезпечення соціально-педагогічної роботи зі всіма категоріями ветеранів, яким володіють недержавні громадські організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. Ф. Концепції та моделі соціально-педагогічної підтримки учнівської молоді у зарубіжному досвіді. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2017. Вип. 21 (1). С. 33–47.

2. Адаптація ветеранів війни до мирного життя : помічник ветерана. 2023. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/adaptatsiya-veteraniv-viyny-do-myrnoho-zhyttya-pomichnyk-veterana (дата звернення: 16.10.2024).

3. Аналіз системи соціального захисту ветеранів та військовослужбовців. URL: https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/ 2022-Bila-kniga.pdf (дата звернення: 23.08.2024).

4. Архипова С. Діяльність соціально-педагогічних працівників у галузі освіти соціально незахищених категорій дорослих. *ZDELÁVANIEASPOLOČNOSŤ* : medzinárodný nekonferenčný zborník. 2016. С. 326–335.

5. Базилевич В. Державні фінанси : навч. посіб. Київ : Атіка, 2002. 128 с.

6. Баханов О. Ю. Соціально-педагогічна підтримка дітей та молоді вимушених переселенців у досвіді діяльності неурядової організації. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. № 3 (43). С. 20–26.

7. Безпалько О. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 134 с.

8. Болотіна Є. В., Шубна О. В., Бившева Л. О. Особливості фінансування та управління системою соціального захисту населення в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 1 (40). С. 120–126. DOI: https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).120-126.

9. Борімчук М. Ю. Основні напрями аналізу ефективності служб зайнятості європейських країн. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2014. № 2. С. 51–54.

10. Бриндіков Ю. Л. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців-

учасників бойових дій в системі соціальних служб : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Тернопіль, 2019. 559 с.

11. Гладиш М. О. Соціально-педагогічна адаптація молоді з обмеженими можливостями в процесі інтегративного навчання. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2008. № 1. С. 70–75.

12. Державний центр зайнятості. Держава підтримує професійне навчання для УБД та людей з інвалідністю. URL: https://vol.dcz.gov.ua/node/7548 (дата звернення: 06.05.2024).

13. Деякі питання надання грантів бізнесу : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 16.10.2024).

14. Дмитренко Т. О., Копилова С .В. Концептуальні засади адаптивної системи професійної підготовки магістрів соціальної роботи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2015. Вип. 43 (96). С. 501–508.

15. Єна А., Маслюк В., Сергієнко А. Актуальність і організаційні засади медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції. *Науковий журнал Міністерства охорони здоров'я України*. 2014. № 1. С. 5–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/njmoz_2014_1_4 (дата звернення: 16.10.2024).

16. Жданович Ю.М. Соціально-педагогічні проблеми дітей вимушених переселенців та напрями їх соціально-педагогічної підтримки. *Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери*. 2016. № 1. С. 42–45.

17. Жукова А. І. Особливості роботи з ветеранами в умовах служби зайнятості в Україні. *Педагогічна освіта у світлі реформ та викликів* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених (м. Львів, 22-23 лют. 2024 р.). Львів, 2024. С. 188-191.

18. Заверико Н. В. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Київ : Слово, 2011. 260 с.

19. Капська А. Й. Соціальна педагогіка : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2012. 487 с.

20. Кар’єрні радники допоможуть ветеранам та ветеранкам із працевлаштуванням та адаптацією. *USAID*. URL: https://era-ukraine.org.ua/kar-yerni-radnyky-dopomozhut-veteranam-ta-veterankam-iz-pratsevlashtuvannyam-ta-adaptatsiyeyu/ (дата звернення: 29.10.2024).

21. Карякін В. С. Соціально-правовий захист персоналу ОВС, членів їх сімей та ветеранів (досвід роботи та завдання). *Вісник університету внутрішніх справ*. 1999. Вип. 8. С. 119–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_1999_8_38 (дата звернення: 19.09.2024).

22. Козирєв М. П. Соціальна педагогіка : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 352 с.

23. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 11.11.2024).

24. Кривець Н. В. Міжнародна організація праці. Енциклопедія історії України : у 10 т. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 6 : Ла-Мі. 706 с.

25. Мартинець В. В., Антоненко А. Г., Коломієць Д. А. Оцінка ефективності діяльності центру зайнятості. *Вісник СумДУ. Економіка*. 2021. № 3. С. 263–269.

26. Маршавін Ю. М. Методологічні засади оцінювання ефективності ДСЗ України та її підрозділів. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2014. № 1. С. 3–7.

27. Михайловська І., Неліпович О. Система соціального захисту населення в Україні: сутність, основні складові та напрямки вдосконалення. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 6, т. 4. С. 255–260.

28. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. *Наукові записки. Політичні науки*. 2003. Т. 21. С. 41–44.

29. Організація ветеранських груп самодопомоги «рівний-рівному». URL: https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/_ПД_Рівний_рівному.pdf (дата звернення: 03.11.2024).

30. Пріб Г. А., Бегеза Л. Є., Раєвська Я. М. Соціально-психологічна

адаптація військовослужбовців/ветеранів: проблематика вивчення. *Психологія особистості*. 2022. Вип. 5. С. 159–163. DOI: https://doi.org/10.32843/ 2663-5208.2022.35.23.

31. Проблеми працевлаштування ветеранів війни: ризики для держави та суспільства. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2023. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-pratsevlashtuvannya-veteraniv-viyny-ryzyky-dlya-derzhavy (дата звернення: 29.08.2024).

32. Про внесення змін до деяких законів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці : Закон України від 21.09.2022 р. № 2922-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2622-20#Text (дата звернення: 25.04.2024).

33. Проєкт Обласної комплексної програми захисту та підтримки ветеранів та членів їх сімей на 2024-2027 роки. URL: https://sm.gov.ua/uk/oda/2-uncategorised/32947-proekt-oblasnoi-kompleksnoi-prohramy-zakhystu-ta-pidtrymky-veteraniv-ta-chleniv-ikh-simei-na-2024-2027-roky.html (дата звернення: 15.10.2024).

34. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 12.10.2024).

35. Про реалізацію експериментального проекту з організації професійного навчання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни в закладах професійної (професійно-технічної) освіти Державної служби зайнятості : Постанова КМУ від 15.09.2023 р. № 984. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984-2023-%D0%BF#Text (дата звернення: 15.10.2024).

36. Про Регіональну програму соціальної підтримки ветеранів війни, військовослужбовців та членів їх сімей на 2023-2024 роки. URL:

https://bogdanska-gromada.gov.ua/pro-regionalnu-programu-socialnoi-pidtrimki-veteraniv-vijni-vijskovosluzhbovciv-ta-chleniv-ih-simej-na-2023-%E2%80%93-2024-roki-11-06-42-22-09-2023/ (дата звернення: 12.10.2024).

37. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text (дата звернення: 15.10.2024).

38. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист : Закон України від 24.06.2004 р. N 1889-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 15.10.2024).

39. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993р. № 43552-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text (дата звернення: 12.10.2024).

40. Про схвалення Концепції Державної цільової програми соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, які підлягають звільненню, та осіб, звільнених з військової служби, на період до 2017 року : Розпорядження КМУ від 18.12.2013 р. № 1068-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-2013-%D1%80#Text (дата звернення: 12.10.2024).

41. Рудкевич Н. І. Методика соціально-педагогічної роботи : навчально-методичний посібник. Львів : Растр-7, 2021. 324 с.

42. Руженський М. М. Трансформація інститутів соціального захисту населення в транзитивній економіці : дис. … д-ра екон. наук : 08.00.01. Київ, 2016. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/d26.006.01/2016/Ruzhenskyj_diss.PDF (дата звернення: 10.09.2024).

43. Садова У. Я., Степура Т. М. Робочі місця як основа нової політики зайнятості й відтворення якості людського потенціалу в Україні. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2018. № 2. С. 15–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2018_2_4 (дата звернення: 14.10.2024).

44. Семигіна Т. Соціальна політика: історія та сучасний розвиток. Київ :

Агентство Україна, 2008. 196 с.

45. Системи соціальної підтримки ветеранів : Хорватія, Ізраїль, Велика Британія, Сербія та Данія. Аналітична записка / за заг. ред. Д. Султангалієва, Л. Галан. Київ : [б.в.], 2023. 104 с.

46. Скуратівський В. Соціальна політика. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / наук.-ред. колегія : Ю. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1. С. 546–548.

47. Соціально-педагогічний тезаурус : словник / Н. Якса. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. 154 с.

48. Словник-довідник для соціальних педагогів і соціальних працівників / за заг.ред. А. Й. Капської, І. М. Пінчук, С. В. Толстоухової. Київ : УДЦССМ, 2000. 536 с.

49. Смирнова І. І., Лихошва О. Ю., Рак Н. В., Горієва Л. А. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3 (61). С. 205–212. DOI: https://doi. org/ 10.12958/1817-3772-2020-3(61)-205-212.

50. Соціальна робота : технологічний аспект / за заг. ред. А. Й. Капської. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.

51. Соціальна робота з вразливими сім’ями та дітьми : посібник : у 2-х ч. / за заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. Ч. 2. 352 с.

52. Український ветеранський фонд за підтримки Lobby X та Work.ua. Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні. *Соціологічне дослідження*. Червень – липень 2023 року. URL: https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2023/07/Zvit_pereshkodi_p (дата звернення: 14.10.2024).

53. Український ринок праці : особливості розвитку та ефективність функціонування : монографія / за ред. І. Л. Петрової. Київ : НАН України; Ін-т екон. та прогнозування. 2009. 450 с.

54. Харченко О. І., Мрамрона О. М. Проблеми ветеранів антитерористичної операції на сході України. *Вісник Харківського національного*

університету імені В.Н. Каразіна. Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2016. Вип. 37. С.115–124.

55. Шевчук О. Організація і методика соціально-педагогічного тренінгу : навчальний посібник. Умань : ПП Жовтий. 2022. 133 с.

56. Шевчук П. Соціальна політика та соціальна безпека : навчальний посібник. Львів : Вид-во ЛРІДУ УАДУ, 2003. 178 с.

57. Christine A. Elnitsky M. P. Military Service Member and Veteran Reintegration: A Conceptual Analysis, Unified Definition, and Key Domains. *Front. Psychol*. 2017. № 8. P. 369.

58. Cornell University Law School 38 U.S. Code § 101 – Definitions. 2016. URL: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/38/101 (дата звернення: 05.11.2024).

59. Gonzaleza J. S., Simpson J. The workplace integration of veterans: Applying diversity and fit perspectives. *Human Resource Management Review*. 2020. Jul 8: 100775. DOI: https://doi. org/ 10.1016/j.hrmr.2020.100775.

60. Lötscher W. Reintegration of Ex-Combatants and Reconciliation in Rwanda: A Case Study. URL https://ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/ nadel-dam/teaching/mas/mas-essays/MAS%20Cycle%202014%20-%202016/Essay_ L%C3%B6tscher.pdf (дата звернення: 14.10.2024).

61. Mael F., Wyatt W., Iyer U. J. Veterans to workplace: Keys to successful transition. *Mil Psychol.* 2022. № 34 (5). P. 516–529. DOI: https://doi. org/ 10.1080/08995605.2021.2016307.

62. Özerdem A. A reconceptualisation of excombatant reintegration: social reintegration‖ approach. *Conflict, Security & Development*, 2012. P. 51–73.

63. O Hrvatskim Braniteljima Iz Domovinskog Rata I Članovima Njihovih Obitelji : Zakon of 21.07.2021. .N 156/23. URL: https://branitelji.gov.hr/pristup-informacijama/zakoni-i-ostali-propisi/zakoni/1052 (дата звернення: 14.10.2024).

64. Pešorda L., Gregov Z., Vrhovski M. War veteran entrepreneurship: veterans' cooperatives in Croatia. Proceedings of the 6th International Conference. 2012. URL: https://bib.irb.hr/datoteka/612450.Peorda_Gregov_Vrhovski_2012-_Weterans_entrepreneurship.pdf (дата звернення: 24.09.2024).

65. Peers for progress. Program development guide. A comprehensive, flexible approach. 2015. URL: http://peersforprogress.org/wp-content/ uploads/2015/02/PfP-Program-Development-Guide-June-2015.pdf (дата звернення: 24.09.2024).

66. SBA. Office of Veterans Business Development. URL: https://www.sba.gov/about-sba/sba-locations/headquarters-offices/office-veterans-business-development (дата звернення: 03.10.2024).

67. SCORE. Unsung Entrepreneurs: Immigrants, Veterans and Encore (55+). SCORE. 2021. 49 p. URL: https://www.score.org/find-mentor (дата звернення: 24.09.2024).

68. Sobota J. Veteran-Owned Businesses and Their Owners: Office of Advocacy U.S. Small Business Administration, 2017. 103 p. URL: https://www.sba.gov/sites/default/files/advocacy/435-veteran-owned-businesses-report.pdf (дата звернення: 10.03.2024).

69. The strategy for our veterans : Valued. Contributing. Spported. 2018. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/755915/Strategy_for_our_Veterans_FINAL_08.11.18_WEB.pdf (дата звернення: 24.09.2024).

70. Veterans Affairs. VA.gov. URL: https://www.va.gov/vetdata/veteran_population.asp (дата звернення: 10.03.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Надання допомоги ветеранам в системі служби зайнятості

Таблиця А.1

Приклади вимірювання продуктивності програм служб зайнятості у різних країнах

Критерії вимірювання	Характеристика
Посередництво у працевлаштуванні	Кількість працевлаштувань. Кількість працевлаштувань як частка кількості вакансій, про які було безпосередньо повідомлено у ДСЗ. Кількість улаштувань на тимчасову роботу. Частка участі в операціях на ринку праці.
Регулювання ринку праці	Частка людей з виробничою інвалідністю, охоплених програмами. Набуття кваліфікації чи атестата про здобуття освітніх навичок. Частка людей, що вже не отримують допомогу по безробіттю завдяки ініціативам на ринку праці.
Допомога по безробіттю	Частка випадків допомоги по безробіттю, оформлених протягом 21 дня.
Усі програми	Частка випадків допомоги по безробіттю, оформлених протягом 21 дня. Перехід до несубсидованої зайнятості. Кількість тих, хто залишався в субсидованій зайнятості протягом шести місяців. Задоволення клієнта.
Економічна ефективність	Витрати на одне працевлаштування. Кількість працевлаштувань на одного члена персоналу.

Джерело: Борімчук М. Ю. Основні напрями аналізу ефективності служб зайнятості європейських країн. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2014. № 2. С. 53.

Таблиця А.2

Основні суб’єкти формування та реалізації державної політики соціального захисту ветеранів у провідних країнах світу

Країна	**Основний виконавчий орган**	**Інші суб’єкти формування та реалізації державної політики щодо ветеранів**
США	Міністерство у справах ветеранів	Міністерство оборони Міністерство охорони здоров’я та соціального забезпечення Міністерство національної безпеки Міністерство праці Адміністрація ветеранів Громадські організації, фонди
Велика Британія	Міністерство оборони	Міністерство охорони здоров’я Міністерство освіти Служба захисту ветеранів Громадські організації, об’єднання, асоціації, фонди
Ізраїль	Міністерство оборони	Організація ветеранів-інвалідів Сил оборони
Хорватія	Міністерство у справах ветеранів	Міністерство оборони Хорватський будинок ветеранів Асоціації Вітчизняної війни Кооперативи хорватських ветеранів Громадські організації та ін.

Джерело: Системи соціальної підтримки ветеранів : Хорватія, Ізраїль, Велика Британія, Сербія та Данія. Аналітична записка / С. Брус, Я. Бухта, І. Шматко; За заг. ред. Д. Султангалієва та Л. Галан. Київ, 2023.104 с.

Додаток Б

Анкета ветерана, члена сім'ї загиблого (померлого, полоненого, зниклого безвісти) ветерана війни, Захисника і Захисниці України

1. Прізвище_____
2. Ім'я, по батькові_____
3. Сімейний стан_____
4. Освіта_____
5. Стан матеріально-побутових умов (чи є власне житло, площа)_____

_____

6. Місце проходження служби_____
7. Місце перебування на військовому обліку_____
8. Стан здоров'я (наявність групи інвалідності)_____
9. Потреба в послугах з працевлаштування_____
10. Потреба у професійному навчанні_____
11. Потреба у влаштуванні дітей у навчальні заклади, організації їх харчування та оздоровлення) членів сім'ї _____

_____

12. Інші потреби відповідно до законодавства_____

_____

13. Як Ви оцінюєте діяльність місцевого центру зайнятості? Ваші пропозиції щодо поліпшення їх роботи_____

_____

14. Номер контактного телефону (за згодою)_____

Дата_____ Підпис_____

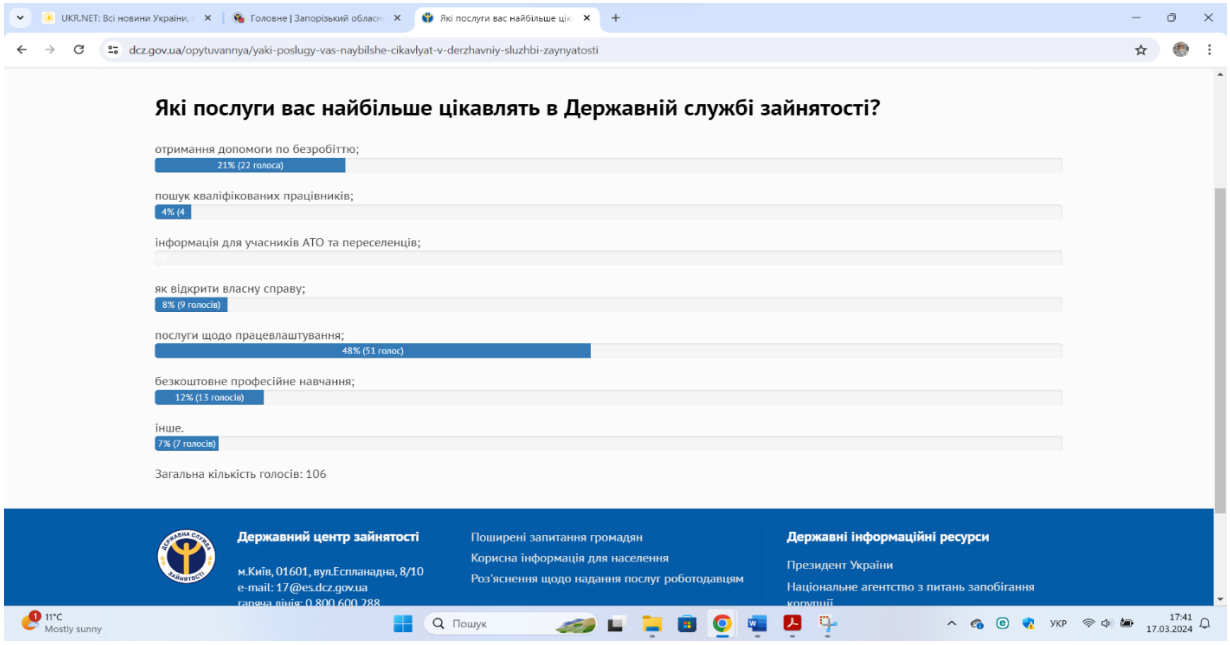

Рисунок Б.1. – Результати опитування ветеранів

Джерело: сайт Державного центру зайнятості. URL: https://www.dcz.gov.ua/opytuvannya/yaki-poslugy-vas-naybilshe-cikavlyat-v-derzhavniy-sluzhbi-zaynyatosti (Дата звернення 17.03.2024)

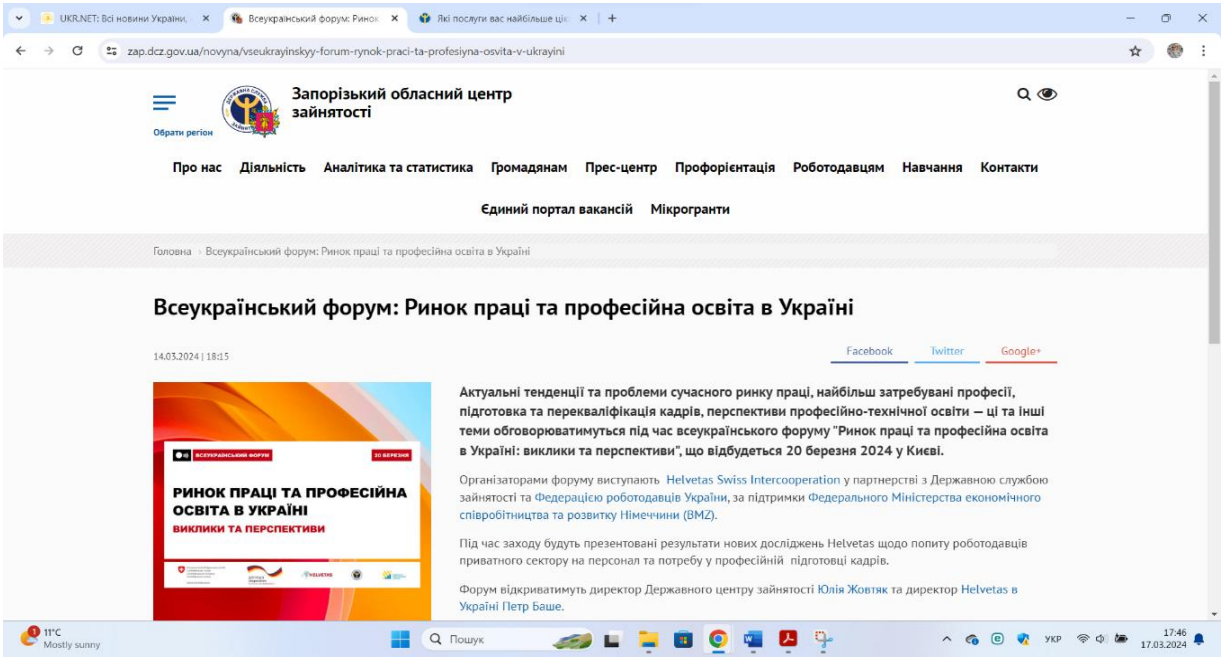

Рисунок Б.2. – Діяльність Запорізького обласного центра зайнятості

Джерело: сайт Запорізького обласного центру зайнятості URL: https://zap.dcz.gov.ua/novyna/vseukrayinskyy-forum-rynok-praci-ta-profesiyna-osvita-v-ukrayini (Дата звернення 17.03.2024)